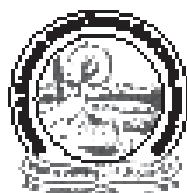

डोगरी पुस्तक माला

भाग-३

(छेमीं जमाता आस्तै)

जम्मू-कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन

डोगरी पुस्तक माला

भाग-३

(छेमीं जमाता आस्तै)

प्रो. चम्पा शर्मा
प्रो. वीणा गुप्ता
प्रो. अर्चना केसर
डॉ. शशि पठानिया
डॉ. शिवदेव मन्हास
श्री कुलदीप वैद

जम्मू-कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन

पैहला संस्करण, 2004
अप्रैल, 2004

© जम्मू-कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ़ स्कूल एजूकेशन

(श्री फारूख अहमद शाह जॉयंट सैक्रेटरी जे एण्ड के स्टेट बोर्ड ऑफ़ स्कूल एजूकेशन पब्लिकेशनज़ हुन्दी
दिक्ख-रिक्ख च प्रकाशत कीती गई।)

सरकारी स्कूलें च पमुफ्त बांडने आस्तै।

सैक्रेटरी जम्मू व कश्मीर स्टेट बोर्ड ऑफ़ स्कूल एजूकेशन द्वारा प्रकाशत

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਛੇਮੀਂ ਜਮਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕ-ਮਾਲਾ ਭਾਗ-3 ਸੌਂਪਦੇ ਮਿਗੀ ਬਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਆ ਕਰਦੀ ਏ। ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਦੇ ਤਚਚਾਰਣ-ਸੁਆਤਮ ਕਨੈ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰਾਨੇ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਲੇਖਨ ਲੇਈ ਅਪਨਾਏ ਗੇਦੇ ਨਿਯਮੇਂ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਯਾ ਗੇਦਾ ਏ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਕੁਲ 17 ਪਾਠ ਨ ਜਿ'ਨ੍ਦੇ ਚ ਬਚ੍ਚੇਂ ਦੀ ਰੁਚਿ ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦਿਵੇਂ ਜਾਨ-ਵਿਜ਼ਾਨ ਸਰਬਂਧੀ ਜ਼ਰੂਰਤੋਂ ਗੀ ਧਿਆਨ ਚ ਰਖਦੇ ਹੋਈ ਪਾਠ੍ਯ-ਸਮਗ੍ਰੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੇ 17 ਏਂ ਪਾਠੋਂ ਚ ਤੈ ਕਵਿਤਾਂ, ਇਕ ਲੋਕ ਕਥਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਗਈ-ਰਚਨਾਂ ਨ ਜਿ'ਨ੍ਦੇ ਚ ਪਧਾਰਣ, ਸੇਹਤ-ਸਫਾਈ, ਨੈਤਿਕ ਸ਼ਿਕਸਾ, ਸਮਾਜ-ਸਾਂਝਤਾ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਿਤਤਵ ਸਰਬਂਧੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਸੰਕਲਤ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੇ ਅਧਿਯਨ ਕਨੈ ਬਚ੍ਚੋਂ ਗੀ ਜਿਥੈ ਖਾਸ ਡੋਗਰਾ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਥਹੋਗ ਤਥੈ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਗੀ ਪਢਨੇ-ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਗੀ ਸੁਦੂਢ਼ ਹੋਗ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਗੀ ਤਧਾਰ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਸਦਸ਼੍ਯੋਂ-ਪ੍ਰੋ. ਚਮਪਾ ਰਾਮਾ, ਪ੍ਰੋ. ਕੀਣਾ ਗੁਪਤਾ, ਪ੍ਰੋ. ਅਰਚਨਾ ਕੇਸਰ, ਡ੉. ਸ਼ਸ਼ੀ ਪਠਾਨਿਆ, ਡ੉. ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਹ ਮਨਹਾਸ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕੁਲਦੀਪ ਵੈਦ ਹੁਨਦਾ ਧਨਵਾਦੀ ਆਂ ਜਿ'ਨੋਂ ਬਡੀ ਮੇਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਕਨੈ ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਗੀ ਤਧਾਰ ਕੀਤਾ।

ਅਪਨੇ ਸਹਯੋਗਿਯੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਬਸੀਰ ਅਹਮਦ ਡਾਯਰੈਕਟਰ ਅਕੈਡਮਿਕਸ, ਸ਼੍ਰੀ ਫਾਰੂਖ ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹ ਜਾਂਧਿੰਟ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨਜ਼ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਆਰ.ਕੇ. ਜਲਾਲੀ ਡਿਪਟੀ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਅਕੈਡਮਿਕਸ ਦਾ ਬੀ ਧ ਨਵਾਦੀ ਆਂ ਜਿ'ਨੋਂ ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕ-ਮਾਲਾ ਭਾਗ-3 ਗੀ ਮਜੂਦਾ ਸਰੂਪ ਦੇਨੇ ਚ ਅਪਨਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਏ।

ਮਿਗੀ ਮੇਦ ਏ ਜੇ ਏਹ ਪੁਸ਼ਟਕ ਅਪਨੇ ਉਦੇਸ਼ ਚ ਸਫਲ ਸਿਫ਼ੂ ਹੋਗ।

ਪ੍ਰੋ. ਜੇ.ਪੀ. ਸਿੰਘ

ਚੇਯਰਮੈਨ

ਜੇ ਏਣਡ ਕੇ ਸਟੇਟ ਬੋਰਡ ਑ਫ ਸਕੂਲ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ

ਸਮ्पादकੀ

ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕ ਮਾਲਾ ਭਾਗ-3 ਛੇਮੀਂ ਦੇ ਵਿਦਾਰਥਿਹਾਂ ਲੇਈ ਤਧਾਰ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਹੈ। ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕਮਾਲਾ ਭਾਗ-2 ਤਗਰ ਬਚਚੇਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਧਵਨਿਹਾਂ ਅਰਥਾਤ् ਸ਼ਬਦ-ਵਿਅੰਗਜ਼ਨੇਂ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਯਾ ਗੇਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਧਵਨਿ-ਜੋੜਾਂ ਕਰਿਯੈ ਸ਼ਬਦ ਬਨਾਨੇ ਤੇ ਲੌਹਕੇ-ਲੌਹਕੇ ਵਾਕਹਾਂ ਗੀ ਪਢਨੇ, ਸਮਝਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਬੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਈ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤਚਚਾਰਣ-ਫਾਂਚੇ ਗੀ ਧਿਆਨਾ ਚ ਰਖਦੇ ਹੋਈ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਸੁਰੋਂ ਲੇਈ ਬਰਤੋਨੇ ਆਹਲੇ ਚਿ'ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਖਾਧਾ ਗੇਆ ਏ ਤੇ ਪਲੁਤ ਸ਼ਬਦ-ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਈ ਤਸ ਲੇਈ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਲੇਖਨ-ਚਿ'ਨ (੫) ਕਨੈ ਬੀ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰਾਧਾ ਗੇਆ ਏ। ਏਹ ਪੁਸ਼ਟਕ ਪਢਿਯੈ ਵਿਦਾਰਥੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਸ਼ਹੇਈ ਚਾਲਲੀ ਪਢਨੇ, ਬੋਲਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਪਛਤਿ ਕਨੈ ਵਾਕਫੁ ਹੋਈ ਸਕਡ.ਨ।

ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦੇ ਅਧਿਧਨ ਕਨੈ ਬਚਚੇਂ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਚ ਬੀ ਬਾਢਾ ਹੋਗ ਤੇ ਕਨੈ ਨਮੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਵਾਕਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਅਭਿਆਸ ਕਨੈ ਪਢਨੇ-ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬੀ ਬਧਗ।

ਇਸ ਪਾਠਧ-ਪੁਸ਼ਟਕ ਰਾਹੋਂ ਵਿਦਾਰਥਿਹਾਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦਿਧੇਂ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਵਿਧਾਏਂ-ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਨੀ, ਲੇਖ, ਲੋਕ-ਕਥਥੋਂ ਆਦਿ ਕਨੈ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰਾਧਾ ਗੇਆ ਏ ਤਾਂ ਜੇ ਵਿਦਾਰਥੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧਾਏਂ ਗੀ ਪਢਿਯੈ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਆਨਦੰ ਲੇਈ ਸਕਨ ਤੇ ਉਨਦੇ ਚ ਅਧਿਧਨ ਲੇਈ ਰੁਚਿ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋਈ ਸਕੈ।

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ

“ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕ-ਮਾਲਾ ਭਾਗ-3” ਛੇਮੀਂ ਦੇ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਂ ਲੇਈ ਪਾਠਯ ਪੁਸ਼ਟਕ ਏ। ਇਸ ਚ ਕੁਲ 17 ਪਾਠ ਨ। ਡੋਗਰੀ ਪੁਸ਼ਟਕ-ਮਾਲਾ ਭਾਗ -2 ਪਫ਼ਿਥੈ ਵਿਦ्यਾਰਥੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਦਿਯੇ ਖਣਡੀਂ ਧਵਨਿਯੋਂ ਦੇ ਤੁਚਚਾਰਣ ਤੇ ਲੇਖਨ ਕਨੈ ਪਰਿਚਿਤ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦੇ ਨ, ਪਰ ਖਣਡੇਤਰ ਧਵਨਿਯੋਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਅਜੇਂ ਤਗਰ ਤੱਨੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਨੈਈ ਦੇ ਕਰੋਬਰ ਏ। ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਚ ਖਣਡੇਤਰ ਧਵਨਿਯੋਂ ਜਿ’ਧਾਂ ਪਲੁਤ ਸ਼ਵਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ (ਲਗਾ-ਲਗਾਉ ਆਦਿ ਚ) ਤੇ ਤੁਚਚੇ-ਫਲਦੇ ਤੇ ਨੀਂਦੇ-ਚਢ਼ਦੇ ਸੁਰੋਂ ਦੇ ਤੁਚਚਾਰਣ ਤੇ ਤੱਨੇ ਲੇਈ ਅਪਨਾਏ ਗੇਦੇ ਲਿਪਿ ਚਿਨੋਂ (ਬਾਹਰ ਤੇ ਭੂਟਾ, ਭਾਰ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ) ਕਨੈ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰੋਆਯਾ ਗੇਆ ਏ। ਲਿਪਿ ਸਰਬਂਧੀ ਇਨੋਂ ਚਿਨੋਂ ਬਾਰੈ ਹਰ ਪਾਠੈ ਦੇ ਖੀਰਾ ਚ “ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼” ਦੇ ਤੈਹਤ ਲੇਖਨ ਸਰਬਂਧੀ ਨਿਧਮੋਂ ਦੀ ਵਾਖਿਆ ਤੇ ਸਪ਼ਸ਼ਟੀਕਰਣ ਦਿੱਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਲੋਡ਼ਚਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਨੋਂ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਹਾਯਤਾ ਕਨੈ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਂ ਗੀ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪਿ ਚ ਡੋਗਰੀ ਲਿਖਨੇ ਬਾਰੈ ਅਪਨਾਏ ਗੇਦੇ ਨਿਧਮੋਂ ਗੀ ਖਰੀ ਚਾਲਲੀ ਸਮਝਾਨ ਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਨ ਤਾਂ ਜੇ ਓਹ ਹਿੰਨ੍ਦੀ ਭਾਸਾ ਦੇ ਸਾਂਦਰਭ ਚ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪਿ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਦੇ ਸਾਂਦਰਭ ਚ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪਿ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਮਜ਼ਾਟੇ ਦੇ ਫਕ਼ ਗੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲਲੀ ਸਮਭਕੀ ਸਕਨ।

ਵਿਸ਼ੇ-ਸੂਚੀ

1.	ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ	1
2.	ਮੇਰਾ ਸਕੂਲ	4
3.	ਸੰਤੁਲਤ ਭੋਜਨ	9
4.	ਜਾਗ ਦੋਸਤਾ ਹੋਈ ਗੇਈ ਲੋਡ	13
5.	ਸਿਖਿਆ	17
6.	ਜੰਗਲ	22
7.	ਸਾਫ਼ੇ ਪਸ਼ੁ	26
8.	ਪਾਨੀ	31
9.	ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ	36
10.	ਲਾਲਚ	41
11.	ਅਜਾਦੀ ਦਾ ਧਾਡਾ-15 ਅਗਸ਼ਤ	46
12.	ਲੋਕ-ਕਤਥ	50
13.	ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਥਾਹਰ	54
14.	ਬਾਹਵੇ ਦਾ ਕਿਲਾ	60
15.	ਕ੍ਰਿਕੋਟ	65
16.	ਬਡ਼ਸ਼ਾਹ	70
17.	ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਹ	74

पाठ-1

प्रार्थना

दया
विद्वान
तरक्की-बाढ़ा

अन्जान
धनवाद
महान

सन्तान
अज्ञान
न्हेरा

वरदान
अगड़ा
बाढ़ा

दया करो साढ़े पर प्रभु जी
अस बालक अन्जान।
मात-पिता साढ़े तुस ईश्वर
अस तुंदी सन्तान॥

बल-बुद्धि दा दान देओ, प्रभु
 शक्ति दा वरदान देओ, प्रभु
 पढ़ी-लिखियै अस सारे बच्चे
 बनी जाचै विद्वान॥

दूर करो प्रभु मनै दा न्हेरा
 धनवाद करनें अस तेरा।
 लट-लट जोत जगै दिन राती
 मिटी जा सब अज्ञान

आपूं चें नेई करचै झगड़ा
 रलियै पैर बधाचे अगड़ा।
 नित-नित होऐ तरक्की बाढ़ा
 भारत बनै म्हान॥

अभ्यास

1. हेठ दिते गेदे सुआलें दे जवाब लिखो :-

क) बच्चे कोहदे अगें प्रार्थना करा करदे न?

.....

ख) सारे बच्चे प्रभु कोला कैहदा वरदान मंगा दे न?

.....

ग) पढ़ी-लिखियै बच्चे केह बनना चांहदे न?

.....

उद्देश्य :- पाठ दा चेता दरहाना।

2. पूरा करो :-

दया करो साढ़े .....

बल-बुद्धि दा .....

शक्ति दा वरदान .....

दूर करो प्रभु .....

उद्देश्य :- स्मरण शक्ति दा विकास।

3. पढ़ो, समझो ते लिखो :-

दया	प्रभु	ईश्वर	सन्तान
.....	.....	.....	.....
शक्ति	बल	बुद्धि	वरदान
.....	.....	.....	.....
न्हरा	झगड़ा	तरक्की	बाढ़ा
.....	.....	.....	.....

उद्देश्य :- शब्द ज्ञान कराना।

4. इस प्रार्थना गी मूँह-जबानी चेतै करियै जमात च सनाओ।

उद्देश्य :- स्मरण शक्ति दा विकास।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठै च धन्नवाद, झगड़ा, भारत शब्दें च ध, झ, भ वर्ण दा उच्चारण हिन्दी भाशा आंगर नेई होइयै किश बक्खरा ए। की जे डोगरी च जिसलै घ, झ, ढ, ध ते भ (हर वर्ग दे चौथे व्यञ्जन) शब्दें दे शुरू च औंदे न तां ओह अपने-अपने वर्ग दे पैहले व्यञ्जन अर्थात् क्रमशः क (घ-क), च (झ-च), ट (ठ-ट), त (ध-त) ते प (भ-प) आंगर उचरांदे होई कनै नींदे-चढ़दे सुर दा असर ग्रैहण करदे न। जि 'यां हिन्दी भाशा च 'घर' शब्द गी 'गहर' उच्चरेआ जंदा पर डोगरी च 'कहर'। इस्सै चाल्ली :-

घड़ा	घीस	घुलना	घेसला	घोड़ा
झंडा	झारी	झूला	झेलना	झोली
ढक्कन	ढाल	ढीम	ढेला	ढोल
धन	धार	धीरज	धेला	धोना
भरना	भार	भीम	भेस	भोला

बगैरा शब्दें च घ, झ, ढ, ध ते भ सबै वर्ण हिन्दी भाशा दे उच्चारण कशा बक्खरे उच्चारण च अपने-अपने वर्ग दे पैहले-पैहले वर्ण आंगर नींदे-चढ़दे सुर दे जोग कनै बलोआ करदे न।

पर एह चेता रक्खने आहली गल्ल ऐ जे इस चाल्ली दा उच्चारण सिर्फ उसलै होंदा ऐ जिस बेल्लै एह वर्ण शब्दें दे शुरू च औंदे न। अध्यापकें गी लोड़दा ऐ जे ओह होर इ'यै जनेह शब्दें गी अधार बनाइयै विद्यार्थियें गी उच्चारण-अभ्यास करान ते उ'नेंगी प्रयोग-स्थिति दा ज्ञान बी करान।

पाठ-2

मेरा स्कूल

दमंजला	दरोआजा	पक्खा	बीहू	बड़डा
विद्यार्थी	ब्लैक-बोर्ड	दुआरी	चार्ट	बगीचा
छादार	खु'ल्ला	लाईब्रेरी	रोचक	बाल सभा

मेरे स्कूलै दा नांड गौरमैंट गल्ज़्य हाई स्कूल दमाना ऐ। एह जम्मू-अखनूर सड़का दे कंधे पर स्थित ऐ। मेरा स्कूल दमंजला ऐ। इस च बीहू कमरे न। सारे कमरे खु'ल्ले ते हवादार न। हर कमरे च धुप्प ते लोई आस्तै दो-दो दुआरियां न। कमरें च बिजली दे पक्खे बी लग्गे दे न। विद्यार्थियें दे बौहने लई कुर्सियां न। ब्लैक-बोर्ड कंधें पर बने दे न। कंधें पर शिक्षा सरबन्धी चार्ट ते तस्वीरां लग्गी दियां न। सारा स्कूल साफ-सुथरा ऐ। स्कूलै दे बाहर इक बड़डा ज्नेहा बोर्ड लग्गे दा ऐ, जेहदे पर स्कूलै दा नांड लखोए दा ऐ।

ਮੇਰੇ ਸਕੂਲੈ ਦੀ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀ ਬੀ ਸ਼ੈਲ ਬਡੀ ਏ। ਵਿਦ୍‍ਯਾਰਥੀਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਆਸਟੈ ਰੋਚਕ ਕਤਾਬਾਂ ਬੀ ਹੈਂ ਸਕੂਲੈ ਦੀ ਲਬਾਟਰੀ ਬੀ ਸ਼ੈਲ ਏ। ਵਿਦ୍‍ਯਾਰਥੀਂ ਦੇ ਖੇਢਨੇ ਆਸਟੈ ਇਕ ਬਡਾ ਮਦਾਨ ਏ। ਸਕੂਲੈ ਚ ਖੇਢਨੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਏ। ਵਿਦ୍‍ਯਾਰਥੀ ਜਿਲਾ ਸ਼ਤਰ ਤੇ ਰਿਆਸ਼ੀ ਸ਼ਤਰ ਦਿਯੇ ਖੇਡੋਂ ਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਸਾਫ਼ੇ ਸਕੂਲ ਹਰ ਸ਼ਨੀਵਾਰੇਂ ਬਾਲਸਭਾ ਬੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਜਿਸ ਚ ਵਿਦ୍‍ਯਾਰਥੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਤੇ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਕਾਰਘਕਮ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਦੇ ਨ। ਸਾਫ਼ੇ ਸਕੂਲਾ ਚ ਇਕ ਫੁਲਲੋਂ ਦਾ ਬਗੀਚਾ ਬੀ ਏ। ਹਰ ਜਮਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦ୍‍ਯਾਰਥੀ ਬਾਰੀ-ਬਾਰੀ ਤਸ ਬਗੀਚੇ ਗੀ ਪਾਨੀ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਸਕੂਲੈ ਚ ਕਮਾਈ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਬੀ ਏ।

ਸਾਫ਼ੇ ਸਕੂਲੈ ਚ ਪੀਨੇ ਦੇ ਪਾਨੀ ਦਾ ਬੀ ਅਚਛਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਏ। ਸਕੂਲੈ ਚ ਇਕ ਨਿਕਕੀ ਨੇਹੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਬੀ ਏ।

ਮੇਰੇ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਜੀ ਬਡੇ ਅਚਛੇ ਨ। ਮੇਰੇ ਸਕੂਲੈ ਚ ਠਾਰਾਂ ਅਧਿਆਪਕ-ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨ। ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਬਡੇ ਮੇਹਨਤੀ ਤੇ ਅਚਛੇ ਨ। ਤੱਦਾ ਪਦਾਨੇ ਦਾ ਫੱਗ ਬਡਾ ਸ਼ੈਲ ਏ। ਇਸੈ ਕਰੀ ਸਾਫ਼ੇ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਬਡੇ ਸ਼ੈਲ ਹੋਂਦੇ ਨ।

ਮੇਰਾ ਸਕੂਲ ਸਭਨੋਂ ਸ਼ਾ ਸ਼ੈਲ ਏ। ਏਹ ਮਿਗੀ ਬਡਾ ਪਾਰਾ ਲਗਦਾ ਏ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਦਮਾਨਾ ਸਕੂਲ ਕੇਹੜੀ ਸਡਕਾ ਦੇ ਕਿੱਛੀ ਸਥਿਤ ਏ?

.....

ਖ) ਸਕੂਲੈ ਚ ਕਿਨ੍ਹੇ ਕਮਰੇ ਨ?

.....

ਗ) ਵਿਦ୍‍ਯਾਰਥੀ ਕੈਹੜੇ ਤੱਥ ਬੌਂਹੜੇ ਨ?

.....

ਘ) ਸਕੂਲੈ ਚ ਖੇਡੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਨੇਹਾ ਏ?

.....

ਝ.) ਬਾਲਸਭਾ ਕਦੂਂ ਹੋਂਦੀ ਏ ਤੇ ਵਿਦ୍‍ਯਾਰਥੀ ਤਸ ਚ ਕੇਹ ਕਰਦੇ ਨ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. पढो, समझो ते लिखो :-

क)	कमरा	-	कमरे	-	पक्खा	-	पक्खे
	.....		.....		.....		.....
	दरोआजा	-	दरोआजे	-	कंढा	-	कंढे
	.....		.....		.....		.....

उद्देश्य :- आकारांत शब्दे च वचन-परिवर्तन दा अभ्यास।

ख) मेरा स्कूल सभने शा शैल ऐ।

.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

उद्देश्य :- पढ़ने, बोलने ते लिखने दा अभ्यास।

ग)	पक्खा	स्कूल	अच्छा	तस्वीर
	.....	.....	.....	.....
	निकका	कंध	धुप्प	खु'ल्ला
	.....	.....	.....	.....
	अध्यापक	मास्टर	प्यारा	विद्यार्थी
	.....	.....	.....	.....

उद्देश्य :- दुत्त-व्यंजने दा परिचे।

3. सहई शब्दे कन्नै वाक्य पूरे करो :-

क)	मेरा स्कूल.....ऐ।	(इकमंजला/दमंजला)
ख)	सारा स्कूल.....ऐ।	(गंदा /साफ-सुथरा)
ग)	मेरे स्कूलै च .....कमरे न।	(दस/बीह)
घ)	लाईब्रेरी च रोचक कताबां.....।	(नेई हैन/हैन)

ਡ.) ਏਹ ਮਿਗੀ ਬਡਾ.....ਲਗਦਾ ਏ। (ਪਾਰਾ/ਨਾਰਾ)

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਮਨਾਸਕ ਸ਼ਾਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ-ਪੂਰਤਿ।

4. ਖੁਲਲ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦ ਚਾਰਟ ਦੀ ਮਦਦ ਕਨੈ ਸ਼ਬਦੀ ਵਾਕਿਆਂ ਬਣਾਓ : -

ਜਿਧਾਂ :- ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਖੁਲਲੇ ਤੇ ਭਾਦਾਰ ਨ।

ਕ)	ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ	ਠਾਰਾਂ	ਅਚਛੇ ਨ।
ਖ)	ਵਿਦ੍ਯਾਰਥੀਂ ਦੇ	ਲਬਾਟਰੀ ਬੀ	ਤੇ ਭਾਦਾਰ ਨ।
ਗ)	ਸਕੂਲੈ ਦੀ	ਬੌਹਨੇ ਲੇਈ	ਸ਼ੈਲ ਏ।
ਘ)	ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕ	ਖੁਲਲੇ	ਕੁਰਿੰਧਿਆਂ ਨ।
ਡ.)	ਮੇਰੇ ਸਕੂਲੈ ਚ	ਬਡੇ ਮੇਹਨਤੀ ਤੇ	ਅਧਿਆਪਕ ਨ।

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਵਾਕਿਆਂ - ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਵਾਕਿਆਂ :-

ਰੋਚਕ	.....
ਤਸਵੀਰ	.....
ਦਮੰਜਲਾ	.....
ਵਿਦ੍ਯਾਰਥੀ	.....
ਦੁਆਰੀ	.....
ਮਨੋਰੰਜਨ	.....
ਪ੍ਰਬੰਧ	.....
ਬਲੈਕ-ਬੋਰਡ	.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਵਾਕਿਆਂ - ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

6. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ:-

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ

ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ

ਬਿਜਲੀ

ਚਾਰ्ट

ਦੁਆਰੀ

ਬੀਹ

ਧੂਪ

ਦਮੰਜਲਾ

ਦਰੋਆਜਾ

ਅਧਿਆਪਕ

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਸੁਨਿਧਿ ਲਿਖਨੇ ਵਾਲਾ ਅਭਿਆਸ।

7. ਅਪਨੇ ਸਕੂਲੈ ਪਰ ਪੰਜ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਲਿਖੋ :-

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਵਾਕਿਆਵਾਂ - ਰਚਨਾ ਵਾਲਾ ਅਭਿਆਸ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਏ ਦੇ ਕੀਹ, ਬਾਹਰ, ਬੌਹਨਾ, ਜੇਹਦੇ ਤੇ ਮੇਹਨਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ 'ਹ' ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਏ ਵਾਏ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਉਚਚਾਰਣ “ਮਹਾਪ੍ਰਾਣ ਯੁਕਤ ਹਕਾਰ” ਆਹਲਾ ਨੇਈ ਹੋਇਥੈ ਉਚਚੇ-ਫਲਦੇ ਸੁਰ ਆਹਲਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੇਖਨ ਚ ਆ, ਈ, ਊ, ਏ, ਐ, ਓ ਤੇ ਔ ਦੀਰਘ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ 'ਹ' ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਉਚਚੇ-ਫਲਦੇ ਸੁਰ ਆਸਤੈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜਿਥਾਂ :-

ਥਾਹਰ, ਪੀਹਨਾ, ਛੂਹਨਾ, ਬੇਹਲ, ਕੈਹਲ, ਦੋਹਰਾ, ਸੌਹਰਾ ਬਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ 'ਹ' ਵਾਲੇ ਉਚਚਾਰਣ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੇਂ 'ਹ' ਆਂਗਰ ਨੇਈ ਹੋਇਥੈ ਉਚਚੇ-ਫਲਦੇ ਸੁਆਤਮ ਦੇ ਸੁਰ ਆਹਲਾ ਏ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਲੋਡਿਆਂ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਥੈ ਜਨੋਹ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਕਠੋਰਿਤ ਵਿਦਿਆਰਥਿਆਂ ਗੀ ਸ਼ਹੇਈ ਬੋਲਨੇ ਤੇ ਸ਼ਹੇਈ ਲਿਖਨੇ ਵਾਲਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਨ।

पाठ-3

संतुलत भोजन

नरोई	मात्रा	यादाश्त
गिज़ा	पालमां	पदार्थ
संतुलन	हानि	सुआतम

आखदे न तंदरुस्त मन तंदरुस्त शरीरा च गै वास करदा ए। जेकर शरीर स्वस्थ होग तां इन्सान दा मन बी स्वस्थ होग। शरीर ते मना दे इस संतुलन कनै मनुक्ख हर द्रिश्टी कनै तंदरुस्त रौंहदा ए। शरीर गी तंदरुस्त रक्खने लई कसरत-व्यायाम दे कनै-कनै संतुलत भोजन दी लोड़ होंदी ए।

ਭੋਜਨ ਸਿਰਫ ਸ਼ਾਰੀਰ ਦੇ ਸੰਘਟਕੋਂ-ਹਡਿੱਡਿਆਂ, ਮਾਂਸਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਲਹੁ, ਚਮਡੀ, ਦੰਦ, ਨੈਂਹ, ਬਾਲ ਆਦਿ ਦੀ ਪਰੋਸ ਲੇਈ ਗੈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ, ਬਲਕੇ ਮਾਨਸਕ ਵਿਕਾਸ ਆਸਤੈ ਬੀ ਨਰੋਈ ਗਿਜਾ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਇਸ ਕਾਰੈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦੀ ਗਲਾਨਾ ਏ- “ਜੋਹਾ ਖਾਓ ਅਨ੍ਨ, ਤਾਂ ਜੇ ਨੇਹਾ ਹੋਏ ਮਨ।” ਸ਼ੁਦਧ ਭੋਜਨ ਕਨੈ ਮਨੈ ਚ ਸ਼ੁਦਧ ਬਚਾਰ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਨ ਤੇ ਸ਼ੁਦਧ ਬਚਾਰੋਂ ਕਨੈ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਤੇਜ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਮਨੁਕਖੈ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਤਾਂਡੀ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਦਾ ਗੈ ਨਤੀਜਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭੋਜਨ ਚ ਅਨ੍ਨ, ਦਾਲਾਂ, ਦੁੜਾ-ਦੇਂਹੀ, ਤੇਲ-ਘਾਂਘੀ, ਤਾਜੇ ਫਲ-ਫਰੂਟ, ਸਾਗ-ਸਬਜ਼ੀਆਂ, ਅੰਡੇ, ਮਾਸ-ਮਚ਼ੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਨਾਸਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਚ ਬਰਤੂਨ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਭੋਜਨ ਗੀ ਤੇਲ-ਘਾਂਘੀਆਂ ਦੀ ਮਸੀਹਾ ਮਾਤ੍ਰਾ ਚ ਤਲਿਯੈ-ਪਕਾਇਯੈ ਤੇ ਮਸਾਲੇ ਪਾਇਯੈ ਖਾਨੇ ਕਨੈ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਜਦਾ ਏ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਸਬੰਧੀ ਕੁਦਰਤੀ ਗੁਣ ਜਾਂਨ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ।

ਗਿਜਾ ਦਾ ਮਨੁਕਖੈ ਦੀ ਤਾਜ਼ੀ ਕਨੈ ਬੀ ਸਰਖਾਬ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਮਠੋਂਦੇ ਬਚ੍ਚੇਂ ਦਾ ਸੁਆਤਮ ਨਿਚਵਨੇ-ਤ੍ਰਧਨੇ, ਖੇਢਾਂ ਖੇਢਨੇ ਆਹਲਾ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਥਾਂ ਦੌਡੀ-ਦੌਡੀ ਚ ਤੱਤੀ ਮਸੀਹੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਰੀਰਕ-ਸ਼ਕਤਿ ਖਰੰਗ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਤਸੀਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਬਚ੍ਚੇਂ ਗੀ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਦੇਨੇ ਆਹਲੀ ਗਿਜਾ ਜਿਥਾਂ ਅਨ੍ਨ, ਦਾਲਾਂ, ਅੰਡਾ, ਪਪੀਤਾ ਆਦਿ ਫਲ-ਫਰੂਟ, ਖਿਚਡੀ, ਦਲਿਆ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਸੂਪ, ਦੁੜਾ-ਦੇਹੀਆਂ ਆਦਿ ਤੇ ਕਾਰਬੋਹਾਈਡ੍ਰੇਟ ਆਹਲੀ ਖੁਰਾਕ ਜਿਥਾਂ ਆਲੂ, ਕੋਲਾ ਆਦਿ ਦੇਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਨੌਜ਼ਾਨੀਆਂ ਦੀ ਪਾਚਨ-ਸ਼ਕਤਿ ਤੇਜ ਹੋਂਦੀ ਏ, ਪਰ ਬਜੁੰਗੇ ਲੇਈ ਹਲਕੀ-ਫੁਲਕੀ ਤੇ ਸਾਦੀ ਗਿਜਾ ਨਰੋਈ ਖੁਆਈ ਸਕਦੀ ਏ ਜਿਸ ਚ ਤੇਲ-ਵਾਤ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਬਡੀ ਘਟ੍ਟ ਬਰਤੀ ਗੇਈ ਦੀ ਹੋਏ। ਗਿਜਾ ਦਾ ਨਰੋਵਾ ਹੋਨਾ ਮੌਸਮ ਤੇ ਸਮੇਂ ਪਰ ਬੀ ਨਿਰੰਭਰ ਕਰਦਾ ਏ।

ਅਖਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ : -

ਕ) ਮਨੁਕਖੈ ਦਾ ਸ਼ਾਰੀਰ ਕੁਝੋਂ ਸੰਘਟਕੋਂ ਕਨੈ ਬਨੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ?

.....

ਖ) ਸ਼ੁਦਧ ਭੋਜਨ ਖਾਨੇ ਕਨੈ ਕੇਹ ਲਾਹ ਪੁਜਦਾ ਏ?

.....

ਗ) ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭੋਜਨ ਕੁਸੀ ਆਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ?

.....

ਘ) ਕਾਰਬੋਹਾਈਡ੍ਰੇਟ ਕੁਝੋਂ ਪਦਾਰਥੀ ਚ ਹੋਂਦਾ ਏ?

.....

ਡ.) ਬਚਵੇਂ ਗੀ ਕਨੇਹੀ ਗਿਜ਼ਾ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਏ?

ਤਵਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ :— ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਿਵੇਂ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ :-

ਧਾਰਾਸ਼ਤ, ਤੇਜ਼, ਮਨ, ਕਾਰਬੋਹਾਰਡਿੰਡ੍ਰੋਟ, ਸੰਤੁਲਤ

- ਕ) ਤੰਦਰਸ਼ਤ.....ਤੰਦਰਸ਼ਤ ਸ਼ਰੀਰ ਚ ਗੈ ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਏ।
- ਖ) ਸੇਹਤਮਦ ਸ਼ਰੀਰ ਆਸਤੈ.....ਭੋਜਨ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਂਦੀ ਏ।
- ਗ) ਸ਼ੁਦ਼ ਬਚਾਰੇਂ ਕਿਵੇਂ.....ਤੇਜ਼ ਹੋਂਦੀ ਏ।
- ਘ) ਆਲੂ, ਕੱਲੇ ਆਦਿ ਚ.....ਪਾਧਾ ਜਂਦਾ ਏ।
- ਡ.) ਨੌਜਵਾਨੇਂ ਦੀ ਪਾਚਨ ਸ਼ਕਿਤ.....ਹੋਂਦੀ ਏ।

ਤਵਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ :— ਮਨਾਸਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਿਵੇਂ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਰਚਨਾ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਚਾਰਟ ਦੀ ਮਦਦ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਬਣਾਓ :-

ਕ)	ਜੇਹਾ ਖਾਓ ਅਨੰ	ਸੁਦ਼ ਬਚਾਰ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਨਾ।
ਖ)	ਸੁਦ਼ ਭੋਜਨ ਕਿਵੇਂ ਮਨੈ ਚ	ਨਰੋਆ ਰਖਦੀ ਏ।
ਗ)	ਮਠੋਂਦੇ ਬਚਵੇਂ ਦਾ ਸੁਆਤਮ	ਪਕਾਇਯੈ ਖਾਨੇ ਕਿਵੇਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਜਦਾ ਏ।
ਘ)	ਭੋਜਨ ਗੀ ਮਤੀ ਚਿਕਨਾਈ ਤੇ ਮਤੇ ਮਸਾਲੇਂ ਚ	ਤਾਂਏ ਨੇਹਾ ਹੋਏ ਮਨ।
ਡ.)	ਬਜੁੰਗੇ ਗੀ ਹਲਕੀ-ਫੁਲਕੀ ਤੇ ਸਾਦੀ ਗਿਜ਼ਾ ਗੈ	ਨਚਵਨੇ-ਤ੍ਰਾਪਨੇ ਆਹਲਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਤਵਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ :— ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਕ)	ਮਾਸਪੇਸ਼ੀ	-	ਮਾਸਪੇਸ਼ਿਆਂ	-	ਮਚਛੀ	-	ਮਚਛਿਆਂ
	.....		.....		.....		.....
	ਹਡ਼ਡੀ	-	ਹਡ਼ਡਿਆਂ	-	ਰਾਤ	-	ਰਾਤਾਂ
	.....		.....		.....		.....
	ਦਾਲ	-	ਦਾਲਾਂ	-	ਸਬਜੀ	-	ਸਬਜਿਆਂ
	.....		.....		.....		.....

ਤਵਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ :— ਇਕਵਚਨੀ, ਸਤ੍ਰਿਲਿੰਗ ਸਜ਼ਾਏਂ ਥਮਾਂ ਬਹੁਬਚਨ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਸ਼ਬਦੋਂ ਗੀ ਸ਼ਬੇਈ ਕ੍ਰਮ ਚ ਲਿਖਿਯੈ ਵਾਕਧ ਬਨਾਓ :-

ਕ) ਹੋਂਦੀ ਏ ਦੀ ਲੋਡੁ ਕਸਰਤ-ਵਾਕਧ ਸ਼ਬਦ ਭੋਜਨ ਦੇ ਕਨੈ।

ਖ) ਤੇਜ ਸ਼ੁਦਧ ਬਚਾਰੋਂ ਕਨੈ ਹੋਂਦੀ ਏ ਯਾਦਾਸ਼ਤ।

ਗ) ਹਰ ਚੀਜਾ ਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ ਲਾਹਕਾਰੀ ਬਰਤੂਨ ਮਨਾਸਥ ਮਾਤਰਾ ਚ।

ਘ) ਹੋਂਦਾ ਏ ਸਰਬਂਧ ਗਿਜਾ ਦਾ ਤਮਰੀ ਕਨੈ ਬੀ ਮਨੁਕਖੈ ਦੀ।

ਡ.) ਹੋਂਦਾ ਏ ਨਿਰਭਰ ਨਰੋਆ ਹੋਨਾ ਮੌਸਮ ਤੇ ਸਮੇਂ ਪਰ ਬੀ ਗਿਜਾ ਦਾ।

ਉਦੇਸ਼ਿ :— ਸ਼ਬੇਈ ਵਾਕਧ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

6. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਸ਼ਬਦ	ਪਦਾਰਥ	ਮਾਤਰਾ	ਸੁਆਤਮ
ਹਾਨਿ	ਨਰੋਆ	ਧਾਰਾ	ਸ਼ਾਨੇ
ਤਲਿਧੈ	ਪਕਾਇਧੈ	ਸ਼ੁਦਧ	ਫਲ

ਉਦੇਸ਼ਿ :— ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਆਏ ਦੇ ਸ਼ੁਦਧ, ਦੁਦਧ, ਲਾਭਕਾਰੀ, ਖੇਢਾਂ, ਖੇਢਨੇ, ਸਰਬਂਧ ਬਾਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਧ, ਭ ਤੇ ਫ਼ ਵਰਣ ਦਾ ਤਚਚਾਰਣ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸਾ ਚ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਤਚਚਾਰਣ ਥਮਾਂ ਬਕਖਰਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਦੇ ਲਿਖਤ ਰੂਪਾ ਚ ਕੀਜੇ “ਬ, ਝ, ਫ਼, ਫ਼, ਧ, ਭ” ਬਾਗੈਰਾ ਵਰਣ ਲਖਿੰਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਨ ਪਰ, ਇਨ੍ਦਾ ਤਚਚਾਰਣ ਤ’ ਏ ਜਨੇਹਾ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। ਸ਼ਬਦੋਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਬਰਤੋਨੇ ਪਰ ਏਹ ਵਰਣ (ਜਿਧਾਂ ਕੇ ਪਿਛੋਂ ਦਸ਼ਾਅ ਗੇਆ ਏ) ਬਾਰ, ਝਾਂਡਾ, ਫ਼ੋਲ, ਧਨ, ਭਾਰ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਅਪਨੇ ਵਰਗ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਵਰਣ ਬਨਿਯੈ ਕਨੈ ਨੰਦੇ-ਚਢ੍ਹੇ ਸੁਰ ਦੇ ਧੋਗ ਕਨੈ ਬਲਿੰਦੇ ਨ, ਪਰ ਬਕਾਰ ਔਨੇ ਪਰ ਤਚਚਾਰਣ ਏ’ ਏ ਜਨੇਹਾ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਣ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੋਂ ਕੋਈ ਬਲਾਕਾਰੀ ਜਾਂ ਦੀਰਘ ਸ਼ਬਦ ਹੋਗ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਣ ਦਾ ਤਚਚਾਰਣ ਕ੍ਰਮਸ਼ਾਸ਼ਾਸ਼: ਗ, ਜ, ਫ਼, ਡ, ਫ਼, ਬ, ਬਨਿਯੈ ਅਪਨੇ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੇ ਆਹਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰ ਦੀ ਗੁਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਗ। ਜਿਧਾਂ :-

ਖੰਘਨਾ, ਸਾਂਝਾ, ਖੇਢਨਾ, ਚਾਢਨਾ, ਬਾਧਨਾ ਤੇ ਸਾਂਭਨਾ ਬਾਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਏਹ ਸਾਰੇ ਵਰਣ ਅਪਨਾ ਮਹਾਪ੍ਰਾਣਤਵ ਲੁਪਤ ਕਰਿਯੈ ਕ੍ਰਮਸ਼ਾਸ਼: ਗ, ਜ, ਫ਼, ਡ, ਫ਼, ਬ ਤੇ ਬ ਰੂਪੋਂ ਚ ਤਚਚਰਤ ਹੋਆ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਇਨ੍ਦੇ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੇ ਆਹਲੇ ਸ਼ਬਦ (ਅ, ਆਂ, ਏ, ਆ, ਅ ਤੇ ਆਂ) ਤਚਚੇ- ਫ਼ਲਦੇ ਸੁਰ ਕਨੈ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਦੇ ਨ।

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਲੋਡਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਂ ਗੀ ਦੇਵਨਾਗਿਰੀ ਲਿਪਿ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਣ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਤਚਚਾਰਣ ਕਨੈ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰਾਨ।

पाठ-4

जाग दोस्ता होई गई लोऽ

मसीबत	चूरी	भाग	नसाना	ठुआना
मांदे-थक्के	रोंदे	स्हाना	डिगगना	बड़ना

उक्कड़ दुक्कड़ पम्बै पोऽ।

जाग दोस्ता होई गई लोऽ॥

झूठे दे बेहड़े बड़ना नेई
सच्च आखदे डरना नेई,
आवै मसीबत भामें सौ।
जाग दोस्ता होई गई लोऽ।

ਕਰਿਯੈ ਕਮ ਤੇ ਚੂਰੀ ਖਾਨੀ,
ਭਾਗੋਂ ਆਹਲੀ ਛੋਡੁ ਹਾਂ ਕਹਾਨੀ,
ਪਰੈ ਨਸਾਧਾਂ ਏਹਕੀ ਖੋਡ।
ਜਾਗ ਦੋਸਤਾ ਹੋਈ ਗੇਈ ਲੋਡ॥

ਡਿੰਗੇ ਦੇ ਲੋਕ ਠੁਆਂਦਾ ਜਾ,
ਰੱਦੇਂ ਗੀ ਤੂੰ ਸ਼ਹਾਂਦਾ ਜਾ,
ਮਾਂਦੇ-ਥਕਕੇਂ ਕੋਲ ਖਡੋਡ।
ਜਾਗ ਦੋਸਤਾਂ ਹੋਈ ਗੇਈ ਲੋਡ॥

ਉਕਕਡੁ ਦੁਕਕਡੁ ਪਮਬੈ ਪੋਡ।
ਜਾਗ ਦੋਸਤਾ ਹੋਈ ਗੇਈ ਲੋਡ॥

ਅਭਿਆਸ

1. ਪ੍ਰਾ ਕਰਾ:-

ਜਿ'ਧਾਂ : - ਉਕਕਡੁ ਦੁਕਕਡੁ ਪਮਬੈ ਪੋਡ, ਜਾਗ ਦੋਸਤਾ ਹੋਈ ਗੇਈ ਲੋਡ।

ਕ)	ਜੂਠੇ ਦੇ ਬੇਹੜੇ ਬਡਨਾ ਨੇਈ	.....
	ਆਵੈ ਮੁਸੀਬਤ ਭਾਮੇਂ ਸੌ	.....
ਖ)	ਡਿੰਗੇ ਦੇ ਲੋਕ ਠੁਆਂਦਾ ਜਾ	.....
	ਮਾਂਦੇ-ਥਕਕੇਂ ਕੋਲ ਖਡੋਡ	.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸਮਰਣ ਸ਼ਕਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

2. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਕ)	ਜਾਗਨਾ	ਜਗਾਨਾ	ਨਸ਼ਨਾ	ਨਸਾਨਾ
	.....	.....	.....	.....
	ਡਰਨਾ	ਡਰਾਨਾ	ਹਸ਼ਨਾ	ਸ਼ਹਾਨਾ
	.....	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਕ੍ਰਿਧਾਏਂ ਦੇ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਰੂਪੋਂ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਾਨਾ।

ਖ)	ਦੋਸਤ	ਪੁਸ਼ਟਕ	ਰਸਤਾ	ਬਸਤਾ
	.....	.....	.....	.....
	ਚਸਤਾ	ਖਸਤਾ	ਮਸਤ	ਬਸਤ
	.....	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ਿ :— ਵਿੰਜਨ ਗੁਚ਼ੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ।

3. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਦੁਕਕਡ	ਮੁਸੀਬਤ	ਕਹਾਨੀ	ਚੂਰੀ	ਸਚਚ
ਆਵੈ	ਬੇਹੜਾ	ਸ਼ਹਾਨਾ	ਨਸਾਨਾ	ਬਡਨਾ

ਉਦੇਸ਼ਿ :— ਸੁਨਿਧੀ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸ਼ਬਦੇਂ ਦੇ ਵਾਕਿਆਵੋ :-

ਭਾਗ	.....
ਝੂਠ	.....
ਚੂਰੀ	.....
ਮਾਂਦਾ	.....
ਡਰ	.....
ਦੋਸਤ	.....
ਸਚਚ	.....
ਨਸਾਨਾ	.....

ਮੁਸੀਕਤ .....
.....

ਕਹਾਨੀ .....
.....

ਉਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਚੋਤੈ ਕਰਿਯੈ ਕਲਾਸਾ ਚ ਸਨਾਓ।

ਉਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸੁਰ-ਲੈਡ ਕਨੈ ਕਵਿਤਾ ਪਾਠ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਟੇ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ 'ਪੋਡ', 'ਲੋਡ', 'ਖੋਡ', ਤੇ 'ਖਡਾਡ', ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਓ ਵੀ ਮਾਤਰਾ (ਓ) ਦੇ ਬਾਦ 'ਡ' ਦਾ ਚਿਨ੍ਹ ਨ ਬਰਤੇ ਆ ਗੇ ਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਬਾਕੀ ਦਿਵੇਂ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਆਂਗਰ ਹਸ਼ਵ (ਅ, ਇ, ਊ) ਤੇ ਦੀਰਘ (ਆ, ਈ, ਊ, ਏ, ਐ, ਓ, ਔ) ਸ਼ਵਰ ਤੇ ਹੋਂਦੇ ਗੈ ਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹੇ ਇਲਾਵਾ ਕੁਤੈ-ਕੁਤੈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਖੀਰਾ ਚ ਪਲੁਤ ਸ਼ਵਰ ਬੀ ਬਰਤਾਂਦੇ ਨ ਅਰਥਾਤ् ਦੀਰਘ ਸ਼ਵਰ ਕੋਲਾ ਬੀ ਲਗਮੇ।

ਜਿ'ਧਾਂ :-	ਧਾਡ	ਪਾਡ	ਚਾਡ
	ਜੀਡ	ਬੀਡ	ਦਰੀਡ
	ਕੂਡ	ਸੂਡ	ਸਡੂਂਡ
	ਬੇਡ	ਦੇਡ	ਲੇਡ
	ਲੈਡ	ਮੈਂਡ	ਬੈਡ
	ਖਡਾਡ	ਮਰੋਡ	ਦਲੋਡ

ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਆ, ਈ, ਊ, ਏ, ਐ, ਓ ਦੀਰਘ ਸ਼ਵਰ ਪਲੁਤ ਸ਼ਵਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਚ ਅਰਥਾਤ् ਤ੍ਰੀਨੀ ਮਾਤਰਾ ਚ ਉਚਰੋਏ ਦੇ ਨ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਲੋਡਚਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦ्यਾਰਥੀਂ ਗੀ ਪਲੁਤ ਸ਼ਵਰਾਂ ਦੇ ਉਚਚਾਰਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਨ ਤੇ ਲੇਖਨ ਚ ਬੀ ਇਸ ਚਿਨ੍ਹ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਨੈ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰਾਨ।

पाठ-5

शिखा

लुआद

दिलचस्पी

बदलाव

पालमां-परोस

लक्ष्य

नित्त

भेदभाव

शफाखाना

लोड़चदियां

शिखा देवीदास हुन्दी लाडली धीँ ए। उन्दी पैहली लुआद राजू ए। देवीदास ते उसदी घरैआहली ने दौनें ज्याणें दी पालमां-परोस च कोई कसर नई छोड़ी। खलाने-पलाने, पढ़ाने-लखाने च कुड़ी-जागतै च कोई भेद-भाव नई रख्खेआ। इथै कारण ए जे दवैं बच्चे पढ़ी-लिखियै शैल उच्चे-उच्चे औहूदें पर कम्म करा करदे न।

शिखा आपूं बी पढ़ाई च बड़ी दिलचस्पी रखदी ही। नित्त नमियां-नमियां जानकारी आहलियां गल्ला अपने माता-पिता ते अध्यापकें थमां पुछदी रौँहदी ही। ओह हर जमाता च अब्बल औंदी ही। नरोई गिज़ा खाने मूजब अज्ज बी उसदी सेहत नरोई ए।

شیخا نے آئی. اے. ایس.س. دی آہلہ افسوس بనنے دا لکھی بنا� دا ہا۔ ٹسداں تیاری آسٹے دے کیو دا س ہور شیخا گی لوڈ چدیاں کتائیاں تے پتھریاں آہنی دیندے ہے۔ شیخا گی شہرہ چ کمپیشنر دے اونہدے پر کم م کردا دیکھیا ہے ٹسداں ماتا-پیتا اپنی مہنوت دی سफالتا پر بडے خوش ہوندے ہا۔

شیخا دی مسسری بھن راشی بی ڈاکٹر بننیاے سرکاری شفایا نے چ رہیاں دی سےوا کرا کردا ہے۔ اجج کرے کوڈیاں پڈی-لیکھیا ہے بینک، دفتر، کورٹ-کھڑکیاں، سکول-کالج تے نامور راشٹری تے انترنشٹری کمپنیاں چ کم م کریا ہے اپنا بڈ موللا جو گدا ن دے آ کردا ہے۔

سਮے دے بدلے دے کنے-کنے لوکے دی سوچ-سماں چ بی بدلے ایا ہے۔ جاگتے آنگر کوڈیاں بی ہر کمما چ ہیسا لے کردا ہے۔ خوڈے چ بی نانڈ کمما کردا ہے۔ بشوش پرشکشان آسٹے ہر ایسا بیا ہر بی پرشکشان سانسکار چ جا کردا ہے۔ یہاں آہ بی کوک-جوت بننیاے د'ؤں-د'ؤں کوکلے-پرے آرے گی رہیا کرا کردا ہے۔ آپ بی خوش، سماج بی خوش تے دش بی خوش۔

�भیاس

1. ہے دیتے گے دے سو آں دے جواب لیخو :-

ک) شیخا دے پیتا ہوندا کہ نانڈ ہے?

ਖ) ਸ਼ਿਖਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲਕਧ ਕੇਹ ਹਾ?

.....

ਗ) ਸ਼ਿਖਾ ਦੀ ਮਸੇਰੀ ਭੈਨ ਕੁਝੈ ਕੇਹ ਲਗੀ ਦੀ ਏ?

.....

ਘ) ਸ਼ਿਖਾ ਅਜ਼ਕਲ ਕੇਹ ਕਰਦੀ ਏ?

.....

ਡ.) ਰਾਸਿ ਦਾ ਸ਼ਿਖਾ ਕਨੈ ਕੇਹ ਨਾਤਾ ਏ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਪਾਠੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ :-

ਪਢਾਈ ਚ, ਕੁਲ-ਜੋਤ, ਕਸਰ, ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਸੋਚ-ਸਮਝ, ਮੇਹਨਤ ਦੀ ਸਫਲਤਾ

ਕ) ਦੌਨੋਂ ਜਾਣੋਂ ਦੀ ਪਾਲਮਾ-ਪਰੋਸ ਚ ਕੋਈ .....ਨੇਈ ਛੋਡੀ।

ਖ) ਸ਼ਿਖਾ ਆਪੂ ਬੀ.....ਬੱਡੀ ਦਿਲਚਸ਼ਪੀ ਰਖਦੀ ਹੀ।

ਗ) ਤੁਸਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਪਨੀ.....ਪਰ ਬਡੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਂਦੇ ਨ।

ਘ) ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲੋਨੇ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ.....ਚ ਬੀ ਬਦਲਾਵ ਤਠੀ ਆਯਾ ਏ।

ਡ.) ਕੁਡਿਆਂ.....ਬਨਿਯੈ ਦ'ਊਂ-ਦ'ਊਂ ਪਰੋਆਰੇਂ ਗੀ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦਿਓਂ ਨ।

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ ਪੂਰੀ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਚਾਰਟ ਦੀ ਮਦਦ ਕਨੈ ਸ਼ਬਦੀ ਵਾਕਿਆਂ ਬਣਾਓ :-

ਕ)	ਤਨ੍ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਲੁਆਦ	ਅਬਲ ਔਂਦੀ ਹੀ।
ਖ)	ਦਵੈਂ ਬਚਚੇ ਪਢੀ-ਲਿਖਿਯੈ	ਡਾਕਟਰ ਬਨਿਯੈ ਸ਼ਫਾਖਾਨੇ ਚ ਲਗੀ ਦੀ ਏ।
ਗ)	ਓਹ ਹਰ ਜਮਾਤਾ ਚ	ਰਾਜੂ ਏ।
ਘ)	ਸ਼ਿਖਾ ਦੀ ਮਸੇਰੀ ਭੈਨ ਰਾਸਿ	ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਬੀ ਬਦਲੀ ਗੇਈ ਏ।
ਡ.)	ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲੋਨੇ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ	ਸੈਲ ਤਚਚੇ-ਤਚਚੇ ਔਹਦੇਂ ਪਰ ਕਮਮ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਨ।

.....
.....
.....
.....
.....
.....
उद्देश्य :- वाक्य-रचना दा अभ्यास।

4. पढ़ो, समझो ते लिखो :-

सोच	-	समझ	पालमां	-	परोस
.....	.....	.....	.....	.....	.....
पढ़ाई	-	लखाई	खलाना	-	पलाना
.....	.....	.....	.....	.....	.....

उद्देश्य :- संयुक्त शब्दे दा अभ्यास।

5. शब्दे गी स्हेई क्रम च लिखियै वाक्य बनाओ :-

क) ऐ धੀ ਲਾਡਲੀ ਸ਼ਿਖਾ ਹੁਨਦੀ ਦੇਵੀਦਾਸ।

.....

ਖ) ਆਂਦੀ ਓਹ ਹਰ ਜਮਾਤਾ ਚ ਹੀ ਅਬਲ।

.....

ਗ) ਦੇਆ ਨ ਕਰਦਿਧਾਂ ਅਪਨਾ ਜੋਗਦਾਨ ਬਡ਼ਮੁਲਲਾ ਕੁਡਿਧਾਂ ਅਜ਼ਜ ਕੇਈ।

.....

ਘ) ਆਧਾ ਐ ਤਠੀ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਚ ਬੀ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਬਦਲਾਵ।

.....

ਡ.) ਕਰਦੇ ਨ ਕਰਾ ਕਨੈ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਮਾਤਾ - ਪਿਤਾ ਬੀ ਤਨਦੇ।

.....

6. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਲੋਡ਼ਚਦਿਆਂ	ਪਤ੍ਰਿਕਾਂ	ਜਾਨਕਾਰੀ
ਦਿਲਚਸ਼ਪੀ	ਘਰੈਆਹਲੀ	ਖੁਲਾਨੇ-ਪਲਾਨੇ
ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ	ਅੰਤਰਾਂਸ਼ਟ੍ਰੀ	ਪ੍ਰਸ਼ਿਕ਷ਣ

ਤਵੇਖਿ :- ਸੁਨਿਧੀ ਸ਼ੁਦ਼ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

7. ਅਪਨੇ ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਲਾ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਕਮਮ ਕਰਾ ਕਰਦਿਧੇਂ ਪ੍ਰਸਿਛਦ ਮਹਿਲਾਏਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੋ।

ਤਵੇਖਿ :- ਜਾਨਕਾਰੀ ਚ ਬਾਦਧਾ ਕਰਨਾ।

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਆਏ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ - ਔਹਦੇਂ, ਆਹਲਿਆਂ, ਰੌਹਦੀ ਬਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ 'ਹ' ਵਰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤਚਵੇ-ਫਲਦੇ ਸੁਰ ਆਸਤੈ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਗੀ ਲੋਡ਼ਦਾ ਏ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਤਚਵਾਰਣ ਤੇ ਲੇਖਨ ਸਰਬਂਧੀ ਇਸ ਟਕੋਹ੍ਹਦੈ ਬਾਰੈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਂ ਗੀ ਹੋਰ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਨ।

पाठ-6

जंगल

शंगार	कुदरत	अनमोल	पर्यावरण	निर्भर
उद्योग	बरोजा	रबड़	जनौर	गुंद
जोगदान	बरहाने	महत्त्व	क्रोपी	सुरक्खेआ

जंगल धरती ਦਾ ਸ਼ਂਗਾਰ ਨਾ। ਏਹ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਖ਼ਜਾਨਾ ਤੇ ਨਰੋਏ ਪਰ्यਾਵਰਣ ਦਾ ਬੀ ਅਧਾਰ ਨਾ। ਮਨੁਕਖੀ ਜੀਵਨ ਦਿਧਾਂ ਮਤਿਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲੋਡਾ-ਥੋਡਾਂ ਬੀ ਜ਼ਗਲੋਂ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰਾਚਿਆਂ ਹੋਂਦਿਆਂ ਨਾ। ਦੇਸਾ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬੀ ਇੰਦੇ ਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਏ।

किश उद्योग-धंधे आस्तै कच्चा माल बी जंगलें थमां श्होंदा ऐ। घाड़-पत्तर, लकड़ी, गुंद, बरोजा, रबड़, जड़ी-बूटियां आदि जंगलें दी गै देन न। भांत-सभांतड़े जंगली जनौर-जंतु, पक्खरू आदि बी जंगलें च गै रौंहदे न।

पर्यावरण गी नरोआ रखने आस्तै बी जंगल बड़ा जोगदान दिंदे न। जंगल व्हा गी साफ ते ठंडा रखदे न। बरखा बरहाने च बी जंगलें दा बड़ा म्हत्तव ऐ। बरखें कनै फसल-बूहटा बी खरा होंदा ऐ।

जंगल धरती गी रोहड़े-हाड़े दी क्रोपी शा बचांदे न। जंगलें कनै धरती दा कटाड बी रुकदा ऐ ते फसल-बूहटे ते जान-माल आदि दा बचाड बी रौंहदा ऐ।

जंगलें गी 'हरा-सुन्ना' गलाया जंदा ऐ। जीवन दी सुरक्खेआ ते खुशहाली आस्तै जंगलें दा बड़ा म्हत्तव ऐ। इस आस्तै जंगलें दी सुरक्खेआ ते विकास-विस्तार बड़ा जरूरी ऐ।

अभ्यास

1. हेठ दिते गेदे सुआलें दे जवाब लिखो :-

क) उद्योग-धंधे आस्तै जंगलें थमां केह मिलदा ऐ?

.....

ख) धरती दा शंगार केह ऐ?

.....

ग) जंगल पर्यावरण गी कियां नरोआ रखदे न?

.....

घ) जंगलें गी केह आखेआ जंदा ऐ?

.....

ड.) जंगलें थमां हासल होने आहलियें कुनै पञ्जें चीजें दे नांड लिखो।

.....

उद्देश्य :- पाठ दा चेता दरहाना।

2. स्फेर्इ शब्दें कनै खाली थाहर भरो :-

माली, पर्यावरण, अनमोल, साफ, सुरक्खेआ

क) जंगल कुदरत दा..... खजाना न।

ख) जंगल नरोए..... दा बी आधार न।

- ग) देसा दी .....हालत बी इन्दे पर निर्भर करदी ए।
 घ) जंगलें दी.....ते विकास-विस्तार बड़ा जरूरी ए।
 ड.) जंगल ब्हा गी ..... ते ठंडा रखदे न।

उद्देश्य :- सहेई शब्दें कनै वाक्य-पूर्ति।

3. श्रुतलेख:-

गुंद	पक्खरू	पर्यावरण	उद्योग	जोगदान
बरखा	म्हत्तव	क्रोपी	फसल	बूहटा

उद्देश्य :- सुनियै शुद्ध लिखने दा अभ्यास

4. पढो, समझो ते लिखो :-

साफ	-	गंदा	.....	.....
ठंडा	-	गर्म	.....	.....
खरा	-	माड़ा	.....	.....
नरोआ	-	बमार	.....	.....
खुशहाल	-	बदहाल	.....	.....

उद्देश्य :- विपरीत शब्दें दा अभ्यास।

5. मनासब जोड़ करियै ठीक वाक्य बनाओ :-

क)	जंगल ब्हा गी साफ	बड़ी जरूरी ए।
ख)	जंगलें कनै धरती दा	दी क्रोपी शा बचांदे न।
ग)	जंगलें दी सुख्खेआ	ते ठंडा रखदे न।
घ)	जंगल धरती गी रोहड़े-हाड़े	कटाउ बी रुकदा ए।
ड.)	जंगल धरती दा	शंगार न।

ਜਿ'ਧਾਂ :- ਜੰਗਲ ਬਹਾ ਗੀ ਸਾਫ ਤੇ ਠੰਡਾ ਰਖਦੇ ਨ।

.....
.....
.....
.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸ਼ਬਦੀ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

6. ਸ਼ਬਦੋਂ ਗੀ ਮਨਾਸਬ ਕ੍ਰਮ ਚ ਲਿਖਿਯੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਬਣਾਓ :-

ਕ) ਸੁਨਾ ਹਰਾ ਜੰਗਲ ਜਾਂਦੇ ਗਲਾਏ ਨ।

.....

ਖ) ਜ਼ਰੂਰੀ ਐ ਬਡੀ ਸੁਰਖਿਆ ਦੀ ਜੰਗਲੋਂ।

.....

ਗ) ਖ਼ਜਾਨਾ ਜੰਗਲ ਕੁਦਰਤ ਅਨਮੋਲ ਦਾ ਨ।

.....

ਘ) ਰਖਦੇ ਠੰਡਾ ਨ ਸਾਫ ਬਹਾ ਜੰਗਲ ਗੀ ਤੇ।

.....

ਡ.) ਖਰਾ ਕਨੈ ਬੀ ਫਸਲ ਬਰਖੋਂ ਹੋਂਦਾ ਬੂਹਟਾ ਐ।

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸ਼ਬਦੀ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

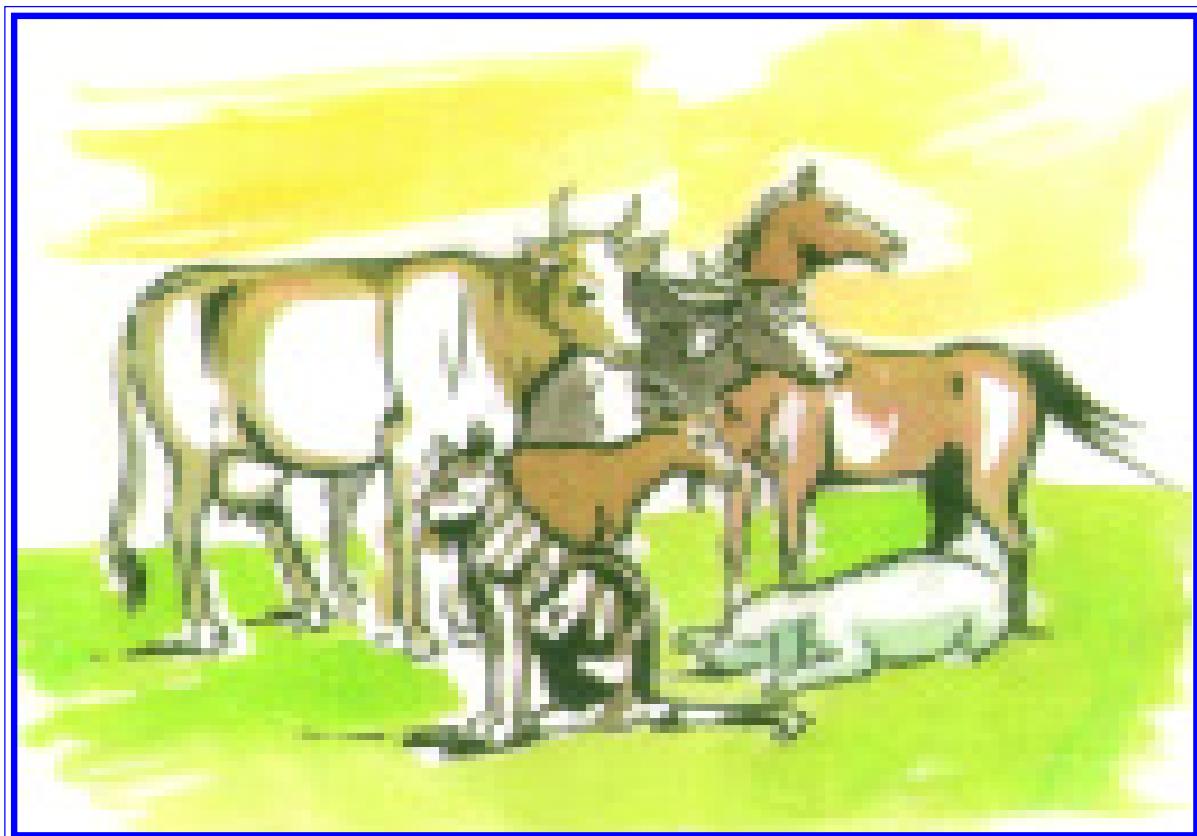
ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਆਏ ਦੇ ਘਾਤ, ਕਟਾਤ ਤੇ ਬਚਾਤ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ 'ਆ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਗੋਂ 'ਾ' ਦਾ ਚਿੰਨ ਪਲੁਤ ਤਚਚਾਰਣ ਆਸਤੈ ਬਰਤੋਏ ਦਾ ਏ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਗੀ ਚਾਹਿਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਵਿਦਾਰਥੀਯਾਂ ਗੀ ਢੋਗਰੀ ਚ ਤਚਚਰਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਸਭਨੇਂ ਪਲੁਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਦਰਹਾਨ।

पाठ-७

साढ़े पशु

मनुक्ख	पशु	घाः-बूट	चित्तरा
मास	जुगाड़	बकरी	खच्चर
शाकाहारी	छिल्लड़	दुदध	नैतिक

पशु मनुक्खें दे सच्चे साथी न। कुत्ते अपनी वफादारी ते रक्षा-कारी गुणें कारण जगत प्रसिद्ध न। गवें, मेहियें ते बकरियें थमां दुदध मिलदा ए। घोड़े, खच्चरां, खोते, ऊट, संदे, दांद बगैरा पशु समान ढोने दे कम्म औंदे न ते खेतरें च बी कम्म करदे न। भिड़डें-बकरियें दी उन्ना थमां गर्म कपड़े बनदे न जेहड़े स्यालै असेंगी ठंडू शा बचांदे न ते इन्हें पशुएं थमां मास बी मिलदा ए।

ਮੁਟ੍ਟੇ ਤੌਰਾ ਤੱਥ ਪਸੁ ਦੋ ਚਾਲਲੀਂ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ :- ਜਾਂਗਲੀ ਪਸੁ ਤੇ ਪਾਲਤੁ ਪਸੁ। ਜਾਂਗਲੈ ਚ ਬਾਗੈਰ ਕੁਸੈ ਦੀ ਦਿਕਖ-ਰਿਕਖ ਦੇ ਤੇ ਅਪਨੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਆਪੂ ਜੁਗਡੁ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਪਸੁਏਂ ਗੀ 'ਜਾਂਗਲੀ-ਪਸੁ' ਆਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੇਰ, ਹਾਥੀ, ਚਿੱਤਰਾ, ਰਿਛ, ਲੂਮਡੀ, ਸੂਰ, ਗਿਦਡੁ, ਖਰਗੋਸ਼ ਬਾਗੈਰਾ ਜਾਂਗਲੀ ਪਸੁ ਨ।

ਦੂਝੀ ਚਾਲਲੀਂ ਦੇ ਪਸੁਏਂ ਗੀ ਪਾਲਤੂ ਜਾਂ ਰਾਖਮੇਂ ਗਲਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹੋਂਨੀ ਲੋਕ ਅਪਨੇ ਘਰੋਂ ਚ ਪਾਲਦੇ ਨ ਤੇ ਤਨਦੇ ਖਾਨੇ-ਰੈਹਨੇ ਦਾ ਬੀ ਧਿਆਨ ਰਖਦੇ ਨ। ਗੌ, ਬਕਰੀ, ਮੈਂਹ, ਕੁਤਾ, ਬਿਲਲੀ, ਘੋੜਾ, ਖਰਗੋਸ਼, ਊਟ ਬਾਗੈਰਾ ਪਾਲਤੂ ਪਸੁ ਨ।

ਕਿਸ ਪਸ਼ੁ ਘਾਡ-ਪਤਰ ਆਦਿ ਗੈ ਖੰਦੇ ਨ ਤੇ ਕਿਸ ਮਾਸਖੋਰ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਗੌ, ਮੈਂਹ, ਘੋੜਾ, ਭਿੜਕ, ਬਕਰੀ ਤੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਘਾਡ-ਬੂਟ ਖਾਨੇ ਆਹਲੇ ਪਸ਼ੁ ਨ। ਦੁਦ੍ਧ ਦੇਨੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਜੋਗ ਆਹਲਾ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਪਸ਼ੁਏਂ ਗੀ ਬੰਡਾ, ਪਤਰੀ, ਖਲ, ਛਿਲਲਡੁੰਬ ਬਗੈਰਾ ਬੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨ; ਪਰ ਬਾਕੀ ਮਤੇ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੁਏਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਸਿਰਫ ਮਾਸ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਸ਼ੇਰ, ਕੁਤਾ, ਚਿਤਗ, ਲੂਮਕਡੀ ਬਗੈਰਾ ਮਾਸ ਖਾਨੇ ਆਹਲੇ ਪਸ਼ੁ ਨ। ਰਿਚਛ ਇਕ ਨੇਹਾ ਪਸ਼ੁ ਏ ਜੇਹੜਾ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਬੀ ਏ ਤੇ ਮਾਸਖੋਰ ਬੀ।

ਕਿਸ ਪਾਲਤੂ ਪਸ਼ੁ ਜਿ'ਧਾਂ ਕੁਤੇ, ਬਿਲਿਲਧਾਂ, ਗਵਾਂ, ਮੇਹੀਂ, ਬਕਰਿਆਂ, ਭਿੜਕਾਂ, ਘੋੜੇ ਬਗੈਰਾ ਅਨੜ-ਦਾਨੇ ਥਮਾਂ ਬਨੇ ਦੇ ਮਨੁਕਖੀ ਭੋਜਨ ਬੀ ਖਾਈ ਲੈਂਦੇ ਨ।

ਪਸ਼ੁਏਂ ਦੀ ਸੁਰਕਿਆ ਕਰਨਾ ਸਾਫ਼ਾ ਨੈਤਿਕ ਧਰਮ ਏ। ਪਾਲਤੂ ਪਸ਼ੁਏਂ ਦੇ ਰੈਹਨੇ ਆਸਟੈ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਤੇ ਬਹਾਦਰ ਥਾਹਰ ਬਨਾਨੇ ਚਾਹਿਦੇ ਨ। ਤਨ੍ਦੇ ਕਸਰੀ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਪਰ ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਬੀ ਕਰੋਆਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਏ। ਸ਼ਕਾਰੈ ਦੇ ਨਾਂਡ ਤਪਰ ਜਾਂਗਲੀ ਪਸ਼ੁਏਂ ਗੀ ਮਾਰਨਾ ਅਪਰਾਧ ਏ ਤੇ ਪਾਪ ਬੀ। ਕੀ ਜੇ ਏਹ ਪਸ਼ੁ ਮੁੰਢਾ ਥਮਾਂ ਮਾਹਨੂੰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਆਏ ਨ ਤੇ ਮਾਹਨੂੰ ਗੀ ਕੇਈ ਚਾਲਲੀ ਕਨੈ ਲਾਭ ਪਜਾਂਦੇ ਨ।

ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਮੁਕਖ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਰ ਪਸ਼ੁ ਕਿਨ੍ਹੇ ਚਾਲਲੀਂ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ?

.....

ਖ) ਘਾਡ ਖਾਨੇ ਆਹਲੇ ਪਸ਼ੁ ਕੇਹੜੇ-ਕੇਹੜੇ ਨ?

.....

ਗ) ਮਾਸ ਖਾਨੇ ਆਹਲੇ ਪਸ਼ੁ ਕੇਹੜੇ-ਕੇਹੜੇ ਨ?

.....

ਘ) ਰਿਚਛ ਦਾ ਭੋਜਨ ਕੇਹ ਏ?

.....

ਝ.) ਦੁਦ੍ਧ ਦੇਨੇ ਆਹਲੇ ਪਸ਼ੁ ਕੇਹੜੇ ਨ?

.....

ਤਵਦੇਸ਼ਯ :- ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਸ਼ਬਦੇਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ:-

ਧਰਮ, ਸਾਥੀ, ਮਾਸ, ਗਰਮ, ਘਾਡ-ਬੂਟ

- ਕ) ਕਿਸ ਪਸ਼ੁਏਂ ਦਾ ਭੋਜਨ.....ਗੈ ਹੋਂਦਾ ਏ।
- ਖ) ਪਸ਼ੁ ਮਨੁਕਖਿਂ ਦੇ ਸਚਚੇ.....ਨ।
- ਗ) ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਭੋਜਨ.....ਹੋਂਦਾ ਏ।
- ਘ) ਭਿੜਕ-ਬਕਰਿਯੇਂ ਦੀ ਤੱਤਾ ਕਨੈ.....ਕਪਡੇ ਬਨਦੇ ਨ।
- ਡ.) ਪਸ਼ੁਏਂ ਦੀ ਸੁਰਕਾ ਕਰਨਾ ਸਾਫ਼ਾ ਨੈਤਿਕ.....ਏ।

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਸ਼ਬਦੇਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ-ਪ੍ਰਤਿ।

3. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਪਾਲਤੂ	=	ਰਾਖਮਾਂ	ਜਾਂਗਲ	=	ਵਨ
.....	=	.....	.....	=	.....
ਪਸ਼ੁ	=	ਜਾਨਵਰ	ਭੋਜਨ	=	ਖਾਨਾ
.....	=	.....	.....	=	.....
ਸਾਰੀਰ	=	ਜਿਸਮ	ਤਾਕਤ	=	ਸ਼ਕਤਿ
.....	=	.....	.....	=	.....
ਮਾਸਾਹਾਰੀ	=	ਮਾਸਖੋਰ	ਕਸਰੀ	=	ਬਮਾਰ
.....	=	.....	.....	=	.....

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਪਰਿਆਵਰਾ ਜਾਂ ਸਮਾਂ-ਅਰੰਧ ਸ਼ਬਦੇਂ ਦਾ ਜਾਨ।

4. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਜਾਂਗਲੀ	ਲੂਮਿਡੀ	ਦਿਕਖ-ਰਿਕਖ	ਮਾਸਾਹਾਰੀ	ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ
ਪਾਲਤੂ	ਰਿਛ	ਰਖਾ	ਛਿਲਲਡੁ	ਲੂਮਿਡੀ

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋਡੇ ਬਨਾਓ :-

ਨਿਕਕਾ	ਰਿਕਖ	ਖਾਨਾ	-	ਪੀਨਾ
ਘਾਡ	ਪੀਨਾ	.....	-	.....
ਖਾਨਾ	ਮੁਟਟਾ	.....	-	.....
ਦਿਕਖ	ਸੁਥਰਾ	.....	-	.....
ਸਾਫ	ਬੂਟ	.....	-	.....

ਤਵੇਖਿ :- ਇਕਕੈ ਅਰਥ ਚ ਬਰਤੋਨੇ ਆਹਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋਡਿਆਂ ਦਾ ਜਾਨ।

6. ਪਾਠ ਚ ਆਏ ਦੇ ਦਸ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ ਜਿਨ੍ਹੇ ਚ ' ' ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਏ ਦਾ ਹੋਏ :-

ਜਿ'ਧਾਂ :- ਆਂਗਰ

.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....

ਤਵੇਖਿ :- ਅਨੁਨਾਸਿਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ।

ਅਧਿਆਪਕੇ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

- ਪਿਛੋਂ ਦਸੇ ਗੇਦੇ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਘੋਡੇ, ਭਿੜਕਾਂ, ਭੋਜਨ, ਧਿਆਨ, ਘਾਡ-ਬੂਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਆਏ ਦੇ ਕ੍ਰਮਸ਼ਾ: ਘ, ਮ, ਭ, ਧ, ਘ, ਵਰਣ ਦੇ ਤਚਚਾਰਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਦਰਖਾਓ।
- ਜੇਹਡੇ, ਆਹਲੇ, ਮੈਂਹ, ਥਾਹਰ, ਏਹ, ਮਾਹਨੂ ਬਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਤਚਚਾਰਣ-ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਈ 'ਹ' ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਬੀ ਦਰਖਾਓ।

पाठ-8

पानी

बत्तरा

घोलमां

सिजना

बरतना

ढलोआई

सूहटा

गंदला

कठेरना

जीवन आस्तै पानी बड़ा जरूरी ऐ। पानी च कई बस्तें गी बत्तरा, गिल्ला, पतला ते घोलमां रक्खने दा गुण ऐ।

पानी खेतर सिजने, न्हौने-धोने ते खाने-पीने आस्तै बरतोंदा ऐ। दरेआ दे बगदे पानी थमां बिजली बी ऐदा कीती जंदी ऐ। तेज बगने आह्ले दरेआएं थमां लकड़ी दी ढलोआई दा कम्म बी लैता जंदा ऐ।

धरती दे लगभग पौने हिस्से पर पानी ऐ। एह पानी नदियें, नालें, खूहें, तलाएं बौलियें, सूहटें, सरें, समुद्रें आदि दे रूप च मिलदा ऐ। धरती दे अंदर बी पानी दी काफी मात्रा ऐ। एह पानी हैंड-पंप ते ट्यूब-बैल्ल राहें हासल होंदा ऐ।

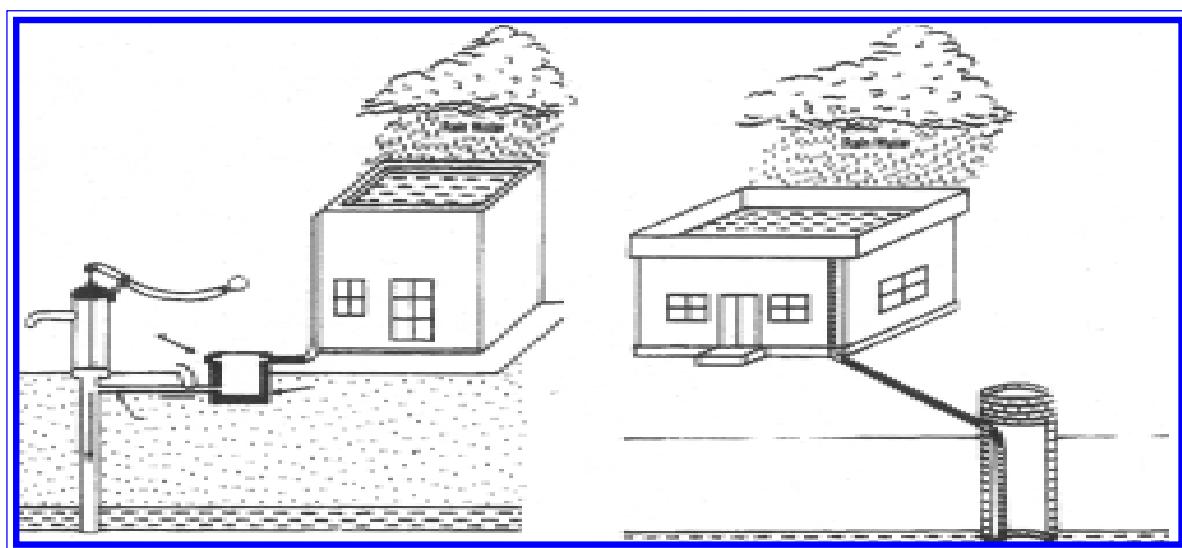

ਸ਼ਰੀਰ ਗੀ ਨਰੋਆ ਰਕਖਨੇ ਆਸਟੈ ਅਥੇਂਗੀ ਹਰ ਰੋਜ ਕਾਫੀ ਪਾਨੀ ਪੀਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਏ।

ਮਨੁਕਖੀ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਣ ਸਾਫ ਤੇ ਪੀਨੇ ਜੋਗ ਪਾਨੀ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਂਦੀ ਜਾ ਕਰਦੀ ਏ। ਸਾਫ ਪਾਨੀ ਜਿਸ ਤੇਜ਼ੀ ਕਨੈ ਗੰਦਲਾ ਹੋਂਦਾ ਜਾ ਕਰਦਾ ਏ, ਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਕਨੈ ਸਾਫ ਨੇਈ ਹੋਆ ਕਰਦਾ। ਮਨੁਕਖੀ ਅਬਾਦੀ ਤੇ ਫੈਕਟਰੀਯਾਂ ਦੇ ਕਚਰੇ ਕਾਰਣ ਪੀਨੇ ਆਹਲੇ ਪਾਨੀ ਕਨੈ ਕੇਈ ਚਾਲਲੀ ਦਿਯਾਂ ਬਮਾਰਿਆਂ ਬੀ ਬਧਾ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ ਜਿਧਾਂ-ਪੀਲਿਆ, ਤਪੇਦਿਕ ਤੇ ਡਾਇਸਿਡਿਆ।

ਬਰਸਾਂਤੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਚ ਬਗਨੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਹਲੇ ਪਾਨੀ ਚ ਜ਼ਰਾਸੀਮ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਕਰੀ, ਪਾਨੀ ਗੀ ਬੁਆਲਿਯੈ ਗੈ ਪੀਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਏ।

ਸਾਫ ਪਾਨੀ ਗੀ ਜਾਧਾ ਨੇਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਏ।

ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੇਆ ਪਾਨੀ ਦੇ ਬਚਾਡ ਬਾਰੈ ਕੇਈ ਧੋਜਨਾਂ ਚਲਾ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ। ਜਿਨ੍ਹੇ ਚਾ ਇਕ ਏ-ਬਰਖਾ ਦੇ ਪਾਨੀ ਗੀ ਕਠੇਰਨੇ ਤੇ ਸਾਮਿਭਿਯੈ ਬਰਤਨੇ ਦੀ ਧੋਜਨਾ। ਘਰਾ ਦੇ ਪਕਕੇ ਛਤਾਂ ਤੱਥਾਂ ਉੱਤਰ ਬਰਖਾ ਦੇ ਪਾਨੀ ਗੀ ਰੁਢੀ ਜਾਨੇ ਥਮਾਂ ਰੋਕਨੇ ਤੇ ਉਸ ਪਾਨੀ ਗੀ ਢੂਹਂਗੇ ਗਤਿਆਂ ਚ ਕਠੇਰਨੇ ਕਨੈ ਪਾਨੀ ਦੀ ਕਮੀ ਗੀ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ।

ਪਾਨੀ ਗੀ ਸਾਫ ਰਕਖਨਾ ਸਾਢਾ ਸਾਰੇਂ ਦਾ ਫਰਜ ਏ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ:-

ਕ) ਪਾਨੀ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਕੈਹੁਦੇ ਆਸਟੈ ਹੋਂਦੀ ਏ?

.....

ਖ) ਗੰਦਲੇ ਪਾਨੀ ਕਨੈ ਹੋਨੇ ਆਹਲਿਯੇਂ ਬਮਾਰਿਯੇਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਗਨਾਓ।

.....

ਗ) ਬਰਸਾਂਤੀ ਦੇ ਦਿਨੋਂ ਚ ਪੀਨੇ ਆਹਲਾ ਪਾਨੀ ਬੁਆਲਨਾ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ?

.....

ਘ) ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠ ਮਿਲਨੇ ਆਹਲੇ ਪਾਨੀ ਗੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕੁਝਨੋਂ ਦ' ਊ ਮਾਧਿਮੋਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ।

.....

ਡ.) ਬਰਖਾ ਦੇ ਪਾਨੀ ਗੀ ਕਿਸ ਚਾਲਲੀ ਕਠੇਰੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ :-

ਜ਼ਰੂਰੀ, ਬਿਜਲੀ, ਪੌਨੇ, ਜਾਧਾ, ਫਰਜ਼

ਕ) ਜੀਵਨ ਆਸਟੈ ਪਾਨੀ ਬਡਾ.....ਏ।

ਖ) ਦਰੇਆ ਦੇ ਬਗਦੇ ਪਾਨੀ ਥਮਾਂ.....ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਂਦੀ ਏ।

ਗ) ਧਰਤੀ ਦੇ ਲਗਭਗ.....ਹਿੱਸੇ ਪਰ ਪਾਨੀ ਏ।

ਘ) ਸਾਫ ਪਾਨੀ ਗੀ ..... ਨੇਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਏ।

ਡ.) ਪਾਨੀ ਗੀ ਸਾਫ ਰਕਖਨਾ ਸਾਡਾ ਸਾਰੇਂ ਦਾ.....ਏ।

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਚਾਰਟ ਦੀ ਮਦਦ ਕਨੈ ਸ਼ਬਦੀ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਬਣਾਓ :-

ਜਿਧਾਂ :- ਜੀਵਨ ਆਸਟੈ ਪਾਨੀ ਬਡਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ।

ਕ)	ਜੀਵਨ ਆਸਟੈ ਪਾਨੀ	ਕਾਫੀ ਮਾਤਰਾ ਏ।
ਖ)	ਸ਼ਰੀਰ ਗੀ ਨਰੇਆ ਰਕਖਨੇ ਆਸਟੈ ਰੋਜ	ਪਰ ਪਾਨੀ ਏ।
ਗ)	ਧਰਤੀ ਦੇ ਪੌਨੇ ਹਿੱਸੇ	ਕਮੀ ਹਾਂਦੀ ਜਾ ਕਰਦੀ ਏ।
ਘ)	ਸਾਫ ਤੇ ਪੀਨੇ ਆਹਲੇ ਪਾਨੀ ਦੀ	ਬਡਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ।
ਡ.)	ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠ ਬੀ ਪਾਨੀ ਦੀ	ਕਾਫੀ ਪਾਨੀ ਪੀਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਏ।

ਉਦੇਸ਼ਿਤ :- ਸ਼ਬਦੀ ਵਾਕਿਆਵਾਂ।

4. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਬਾਲਮਾਂ	ਸਿਜਨਾ	ਬਤਰਾ	ਫਲੋਆਰ
.....	.....	.....	.....
ਸੂਹਟਾ	ਗੰਦਲਾ	ਕਠੇਰਨਾ	ਬਰਤਨਾ
.....	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ਿਕ : - ਸ਼ਬਦ-ਜਾਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

5. ਸ਼ਬਦੋਂ ਗੀ ਸ਼ਹੇਈ ਕ੍ਰਮ ਚ ਲਿਖਿਯੈ ਵਾਕਧ ਬਨਾਓ :-

ਕ) ਏ ਬਡਾ ਜੀਵਨ ਆਸਤੈ ਪਾਨੀ ਜੁੱਗੀ।

.....

ਖ) ਹਿੱਸੇ ਪਾਨੀ ਪਰ ਧਰਤੀ ਪੈਂਨੇ ਦੇ ਏ।

.....

ਗ) ਹੇਠ ਪਾਨੀ ਕਾਫੀ ਵੀ ਦੇ ਧਰਤੀ ਏ ਮਾਤਰਾ।

.....

ਘ) ਪਾਨੀ ਏ ਚਾਹਿਦਾ ਗੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਨੇਈ ਜਾਧਾ।

.....

ਡ.) ਰਕਖਨਾ ਸਾਫ਼ ਗੀ ਪਾਨੀ ਫਰਜ਼ ਦਾ ਏ ਸਾਰੇਂ ਸਾਢਾ।

.....

ਉਦੇਸ਼ਿਕ : - ਸ਼ਹੇਈ ਵਾਕਧ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

6. ਪਢੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਪਾਨੀ ਗੀ ਸਾਫ਼ ਰਕਖਨਾ ਸਾਢਾ ਸਾਰੇਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਏ।

.....

.....

.....

.....

ਉਦੇਸ਼ਿਕ : - ਪਢਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

7. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਜ਼ਰੂਰੀ	ਬਤਤਾ	ਘੋਲਮਾਂ	ਸਿਭਜਾ	ਨਹੈਨਾ
ਬਰਤੋਨਾ	ਫਲੋਆਈ	ਸੂਹੂਟੇ	ਬੁਆਲਿਯੈ	ਛੂਂਹਗੇ

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਅਧਿਆਪਕੇਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਆਏ ਦੇ ਜਿ'ਧਾਂ, ਜਿ'ਨਵੇਂ, ਗ'ਤੋਂ ਬਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ' ' ' ਦਾ ਚਿ'ਨ ਬਰਤੋਏ ਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਜੇ ਸੁਰ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਸ਼ਾ ਏ। ਬੋਲਨੇ ਚ ਸਾਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁਰ ਆਹਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਚਚਾਰਣ ਚ ਤੇ ਫਕ਼ ਹੋਂਦਾ ਗੈ ਏ ਪਰ ਉਚਚਾਰਣ ਦਾ ਇਹ ਫਕ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੀ ਬੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਏ। ਮਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ 'ਕੁਨ' ਆਖਨੇ ਕਨੈ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਂਦਾ ਏ "ਆਟੇ-ਚੌਲੇਂ ਆਦਿ ਗੀ ਲਾਗਨੇ ਆਹਲਾ ਕੀਡਾ" ਤੇ 'ਕੁਨ' ਆਖਨੇ 'ਪਰ "ਪ੍ਰਸ਼ਨਸੂਚਕ ਸਰੰਨਾਮ" ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਏ ਜਿ'ਧਾਂ "ਕੁਨ ਆਯਾ ਏ?"

ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਸੁਰ ਗੀ ਉਚਚਾ-ਫਲਦਾ ਸੁਰ ਆਖੇਅਾ ਜਂਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਚ ਇਸ ਕਿਸਮਾ ਦੇ ਸੁਰ ਆਸਤੈ ਦੋ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਨਿਧਮ ਬਨਾਏ ਗੇਦੇ ਨ :-1. ਛੁਲ੍ਹਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਾਦ 'ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਜਿ'ਧਾਂ :-

ਬ'ਰਾ, ਕੁ'ਰਨਾ, ਤਿ'ਲਕਨਾ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ।

2. ਦੀਘ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਾਦ 'ਹ' ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਜਿ'ਧਾਂ :- (ਪਿਛਲੇ ਪਾਠ ਚ ਦਸ਼ਤੇਆ ਗੇਦਾ ਏ)

ਬਾਹਰ, ਸੀਹਟੀ, ਕੂਹਲ ਸੇਹਰਾ, ਨੈਹਰ, ਮੋਹਰ, ਖੌਹਰਾ ਬਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ।

ਅਧਿਆਪਕੇਂ ਗੀ ਲੋਡ਼ਚਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਬਚਚੇਂ ਗੀ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਸੁਰ ਦੇ ਉਚਚਾਰਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਇ ਲਿਖਨੇ ਸਰਬਧੀ ਨਿਧਮਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਬੀ ਕਰਾਨ।

पाठ-9

टैलीविज़न

करीबी	रफ्तार	नेड़े	सन्हाकड़ा
मनोरंजन	पर्यावरण	चकित्सा	हस्तियां
डाक्युमैन्टरी	बहुपक्खी	माहिर	मनोविज्ञान
लोकप्रिय	प्रयास	उपयुक्त	व्यस्त

अਜ्जा दे व्यस्त जीवन च टैलीविज़न माहनू दा सारें शा करीबी साथी ऐ। तेज रफ्तार आहले इस युगा च इन्सान कश इन्ना समां नेई रेहदा जे ओह नाटक दिक्खन जा, सिनमा दिक्खन जा, नमैश दिक्खन जा, गीत-संगीत दा प्रोग्राम सुनन जा, मैच दिक्खन जा जां फही दादी-नानी कशा कत्थां-कहानियां सुनियै मन परचाँ। पर टैलीविज़न ने माहनू दी इस मुश्कला गी पलें च हल करी टकाया ऐ। हून अस घर बैठे-बैठे टैलीविज़न पर हर चाल्ली दा प्रोग्राम दिक्खी सकने आं।

टैलीविज़न ने अज्ज पूरी दुनियां गी अपने प्रोग्रामें कनै इन्ना नेड़े लेई आंहंदे दा ऐ जे सारा संसार इक नगर जां ग्रां बझांदा ऐ। दुनियां दा हर कोई सन्हाकड़ा जां धार्मक थाहर, दुनियां दी मशहूर कोला मशहूर चीज,

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੁਸੈ ਬੀ ਕੋਨੇ ਚ ਘਟਨੇ ਆਹਲੀ ਘਟਨਾ, ਕੁਸੈ ਬੀ ਮੁਲਖਾ ਦੇ ਨੇਤਾ, ਵਿਛਾਨ ਜਾਂ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਕਨੈ ਗਲਲਬਾਤ, ਬੈਹਸ-ਮੁਬਾਸੇ ਆਦਿ ਨੇਕਾਂ ਚਾਲੀਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਪਨੇ ਘਟਨਾ-ਸਮੇਂ ਚ ਘਰ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਦਿਕਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ।

ਫਿਲਮੀ ਖੇਤਰਾ ਚ ਬੀ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਕਮਮ ਕਰਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਪਰ ਛਡਿਆਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਆਹਲਿਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਗੈ ਨੇਈ ਦਸ਼ਿਆਂ ਜਂਦਿਆਂ ਬਲਕੇ ਸਾਈਸ, ਪਧਾਰਣ, ਚਕਿਤਸਾ, ਦੇਸ਼-ਰਕਸ਼, ਪਫ਼ਾਈ-ਲਖਾਈ, ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ, ਪ੍ਰਮੁਖ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਨੈ ਸਰਬਾਂਸਥ ਡਾਕਿਊਮੈਨਟਰੀ ਫਿਲਮਾਂ ਬੀ ਦਸ਼ਿਆਂ ਜਂਦਿਆਂ ਨ ਜਿਨ੍ਹੇ ਕਨੈ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਬੀ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਚ ਬਾਦਧਾ ਬੀ।

ਸਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਸਰਬਾਂਸਥ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਵਿਸ਼ਨਾਂ ਪਰ ਪਾਠ (lesson) ਬੀ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਰਾਹੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਕਨੈ ਵਿਦਿਆਰਥਿਆਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਪਫ਼ਾਈ ਕਨੈ ਸਰਬਾਂਸਥ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੈ ਬਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਨਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਏ।

ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਅਪਨੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਬਹੁਪਕਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਬੀ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰਖਦਾ ਏ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਵਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਕਨੈ ਗਲਲਬਾਤ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਵਰਾਂ, ਨਾਰੋਈ ਗਿਜ਼ਾ, ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨ, ਮਾਨਸਕ-ਚਕਿਤਸਾ, ਰੋਜਗਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ, ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ-ਕਲਿਆਣ ਆਦਿ ਕਨੈ ਸਰਬਾਂਸਥ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਵਿਤੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਗੀ ਹਰ ਚਾਲੀਂ ਕਨੈ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨ।

ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਨੇ ਖੇਡੋਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾ ਚ ਬਚਚੇਂ ਦੀ ਰੁਚਿ ਜਗਾਨੇ ਚ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਭਾਈ ਏ। ਖਾਸ ਤੌਰਾ ਪਰ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਤੇ ਅਨੱਤਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਸਤਹ ਦੇ ਮੈਚੋਂ ਦੇ ਟੈਲੀਕਾਸਟ ਰਾਹੋਂ ਖੇਡੋਂ ਦੀ ਦੁਨਿਆਂ ਚ ਨੁਮਾਯਾਂ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਏ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਚ ਹਰ ਤੁਮਰੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ-ਬੇਹਤਰੀ ਤੇ ਰੁਚਿ-ਰੁਝਾਨਾਂ ਗੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚ ਰਕਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਬਚਚੇਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਬਧਾਨੇ ਲੇਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੈਨਲ ਚਲਾਏ ਗੇਂਦੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹੇ ਪਰ ਕਾਰ੍ਟੂਨ ਫਿਲਮਾਂ ਤੇ ਸੀਰਿਯਲ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨ।

ਤਾਂ ਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਪ੍ਰਯਾਸ 1925 ਈ. ਚ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਚ ਜੱਨ ਎ਲ ਵੇਰਵਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹਾ ਪਰ ਭਾਰਤ ਚ 1950 ਏਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਮਭ ਹੋਏ। ਅਜ਼ਜ਼ ਸਾਫ਼ੇ ਮੁਲਖਾ ਚ ਲਗਭਗ ਹਰ ਨਗਰ-ਕਸਬੇ ਚ ਘਰ-ਘਰ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਏ ਤੇ ਏਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਇਕ ਸਸਤਾ ਤੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਸਾਧਨ ਬਨੀ ਗੇਦਾ ਏ। ਪਰ ਇਕ ਗਲਲ ਚੇਤੈ ਰਕਖਨੇ ਜੋਗ ਏ ਜੇ ਜੇਹੜਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਿਸ ਤੁਮਰੀ ਦੇ ਮਾਹੌਨੂ ਲੇਈ ਉਪਯੁਕਤ ਏ ਤੁਸਗੀ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿਕਖਨਾ ਲੋਡਾ ਏ ਤਾਂ ਗੈ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸਚਚੇ ਅਰੰਥੇ ਚ ਤੁਸਦਾ ਸਾਥੀ ਏ। ਹਦੂਦ ਕੋਲਾ ਬਦਵਾ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦਿਕਖਨਾ ਫਾਯਦੇ ਦੀ ਜਗਹ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਬੀ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ।

ਅੰਧਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਅਜ਼ਜ਼ ਦੇ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਚ ਮਾਹੌਨੂ ਦਾ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾ ਕਰੀਬੀ ਸਾਥੀ ਕੇਹੜਾ ਏ?

ਖ) ਫਿਲਮੋਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਤੱਥ ਕਿਸ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਹੋਰ ਦੁਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਸ਼ੇ ਜਾਂਦੇ ਨ?

.....

ਗ) ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਦੂਂ ਤੇ ਕੁਝੈ ਕੀਤਾ ਹਾ?

.....

ਘ) ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਤੱਥ ਬਚਚੇ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਆਸਤੈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਨੇ ਆਹਲੇ ਕੁਝੈਂ ਦੁਆਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਗਨਾਓ।

.....

ਡ.) ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਫਾਯਦੇ ਦੀ ਜਗਹ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਕਿਧੁਂ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਾਵ :— ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਸ਼ਬਦੋਂ ਗੀ ਸ਼ਹੇਈ ਕ੍ਰਮ ਚ ਰਕਿਖਿਯੈ ਵਾਕਿਆਵੇ :-

ਕ) ਸਾਥੀ ਮਾਹਨੂ ਏ ਦਾ ਕਰੀਬੀ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ।

.....

ਖ) ਇਨਾ ਅਜ਼ਕਲ ਇਨਸਾਨ ਸਮਾਂ ਕੋਲ ਰੇਹ ਦਾ ਨੇਈ।

.....

ਗ) ਨਗਰ ਏ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਬਿਸ਼ੇਂਦਾ ਸਾਰਾ।

.....

ਘ) ਆਸਤੈ ਕਾਟੂਨ ਬਚਚੇ ਪੇਸ਼ ਫਿਲਮਾਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ ਕੀਤਿਆਂ।

.....

ਡ.) ਘਰ-ਘਰ ਸਾਫ਼ੇ ਅਜ਼ ਮੁਲਖਾ ਏ ਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ।

.....

ਉਦੇਸ਼ਾਵ :— ਸ਼ਹੇਈ ਵਾਕਿਆ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

3. ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆ ਪੂਰੇ ਕਰੋ:-

ਪ੍ਰਯਾਸ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਸਾਥੀ, ਸ਼ੁਰੂਆਤ, ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ

ਕ) ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਮਾਹਨੂ ਦਾ ਸਾਰੇਂ ਸ਼ਾ ਕਰੀਬੀ.....ਏ।

- ਖ) ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਫਾਯਦੇ ਦੇ ਥਾਹਰ.....ਬੀ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ।
- ਗ) ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਾ ਪੈਹਲਾ.....ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਚ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਹਾ।
- ਘ) ਭਾਰਤ ਚ 1950 ਏਂ ਦੇ ਦੁਹਾਕੇ ਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ.....ਹੋਏ ਹੇ।
- ਡ.) .....ਮਨੋਰੰਜਨ ਵਾ ਇਕ ਸਸਤਾ ਸਾਧਨ ਏ।

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਮਨਾਸਕ ਸ਼ਾਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ।

4. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਰਪਤਾਰ	ਮਨੋਰੰਜਨ	ਸਨਹਾਕਡਾ	ਨੇਡੈ
.....	.....	.....	.....
ਪਰਿਵਰਣ	ਬਹੁਪਕਖੀ	ਲੋਕਪਿਛਾ	ਵਾਹਿਗੁਰੂ
.....	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਸ਼ਾਬਦ-ਜਾਨ ਵਾ ਵਿਕਾਸ।

5. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ:-

ਡਾਕਥਾਨ	ਪਰਿਵਰਣ	ਸਨਹਾਕਡਾ
ਚਕਿਤਸਾ	ਮਨੋਰੰਜਨ	ਉਪਯੁਕਤ
ਬਹੁਪਕਖੀ	ਵਾਹਿਗੁਰੂ	ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ

ਉਦੇਸ਼ਯ :- ਸੁਨਿਧੀ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਵਾ ਅਭਿਆਸ।

6. ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਤੱਥ ਦਸ਼ੇ ਜਾਨੇ ਆਹਲੇ ਅਪਨੇ ਮਨਪਸਨਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵੀ ਸੂਚੀ ਬਨਾਓ:-

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਰਚਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤਿ ਵਾ ਵਿਕਾਸ।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च आए दे नभाई, रुझानें ते बधाने शब्दें च भ, भ ते ध वर्णे दा उच्चारण हिन्दी भाशा दे उच्चारण कशा भिन्न ऐ। की जे डोगरी भाशा दे लिखत रूपा च घ, भ, ढ, ढ़, ध ते भ वर्ण बरतोंदे जरूर न पर इन्दा उच्चारण हिन्दी भाशा च होने आहले उच्चारण आंगर नेई होंदा ऐ। शब्दें च मझाटली स्थिति च बरतोने पर जेकर इ'नें वर्णे दे बाद कोई दीर्घ जां बलशाली स्वर होग तां एह वर्ण अपने-अपने वर्ग दे त्रिये वर्णे च तब्दील होई जंदे न ते इन्दे अगं औने आहले स्वरें च नींदे-चढ़दे सुर दा गुण शामल होई जंदा ऐ जियां :- मघेर, मझाटै, कढ़ाई, पढ़ाई, बधाना, नभाना बगैरा शब्दें च एह सारे वर्ण अपना महाप्राणत्व लुप्त करियै क्रमशः ग, ज, ड, ढ़, ध ते ब रूपें च उच्चरत होआ करदे न ते इन्दे बाद आहले स्वर (क्रमशः ए, आ, आ, आ, आ ते आ) नींदे-चढ़दे सुर कनै प्रभावत होए दे न।

अध्यापकें गी चाहिदा ऐ जे ओह देवनागरी लिपि दे इ'नें वर्णे दे प्रयोग-परिवेश ते उन्दे उच्चारण दे अभ्यास कनै विद्यार्थियें गी शुद्ध डोगरी बोलने ते लिखने दी जानकारी देन।

पाठ-10

लालच

फामा	खज्जल	लप्पर	छप्पर
दुड़की	बत्त	घूरन	तरसन
झूरन	बलाड	स्यानी	निम्मोझाना

इक बारी दी गल्ल जे कोई
कुत्ता भुक्खा -भाना।
फिरदा-फिरदा होआ फामा
खज्जल निम्मोझाना॥

आखर लब्भा उसगी पेदा,
फुलके दा इक लप्पर।
अपने कोला उस दुएं गी
देना चाहेआ चप्पर॥

दुड़की पेई आ खुशियें कन्नै
 उस टुगड़े गी लेहयै।
 उ'न सोचेआ नंदा कन्नै
 खागा ओहलै बेहियै॥

अद्धी बत्ता पुल इक टपदे
 उसने दिक्खेआ पानी।
 अपना गै परछामां मूरख
 सकेआ निं पन्छानी।

ओह दुए कुते गी दिक्खी
 उसगी घूरन लगेआ।
 दूआ टुगड़ा लैने खातर
 तरसन, झूरन लगेआ॥

लालच दे बिच्च डुब्बे दे गी
नई समझोई कहानी।
जिसलै भौंकन लगेआ, टुगड़ा
जाई पेआ बिच पानी॥

मती-मती गी रोंदा अक्सर
थोहड़ी हत्था जा।
सुनेओ सारे गल्ल स्यानी
लालच बुरी बलाइ॥

साभार - 'इक बारी दी गल्ल' द्वारा डॉ. शिवराम 'दीप'

अभ्यास

1. हेठ दिते दे सुआलें दे जवाब लिखो:-

क) कुत्ते गी केह लब्भा हा?

ख) कुत्ते ने रुट्टी कुत्थै बेहियै खाने दी सोची?

ग) पानी च कुत्ते गी केह लब्भा?

घ) परछामां दिक्खियै कुत्ते ने केह कीता?

ड.) इस कविता थमां केह सिक्ख मिलदी ऐ?

उद्देश्यः- पाठ दा चेता दरहाना।

2. दिते दे शब्दें दे वाक्य बनाओ :-

गल्ल .....
खज्जल .....
दुड़की .....
परछामां .....
लालच .....
उद्देश्यः- वाक्य-रचना दा अभ्यास।

3. पूरा करोः-

इक बारी दी गल्ल जे कोई कुत्ता भुक्खा-भाना।

आखर लब्भा उसगी पेदा

.....

उन सोचेआ नंदा कनै

.....

ਅਦ੍ਧੀ ਬੱਤਾ ਪੁਲ ਇਕ ਟਪਦੇ .....
ਦੂਆ ਟੁਗੜਾ ਲੈਨੇ ਖਾਤਰ .....
ਸੁਨੇਓ ਸਾਰੇ ਗਲਲ ਸ਼ਧਾਨੀ .....
.....

4. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ:-

ਕੋਲਾ	ਨਿਸ਼ਾਨਾ	ਪਰਛਾਮਾਂ	ਦੁਡਕੀ
.....	.....	.....	.....
ਲਾਲਚ	ਘੂਰਨ	ਜੂਰਨ	ਕਹਾਨੀ
.....	.....	.....	.....

ਉਦੇਸ਼ਾਵਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

5. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਯਾਦ ਕਰਿਯੈ ਕਲਾਸਾ ਚ ਸਨਾਓ।

ਉਦੇਸ਼ਾਵਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

6. ਪਢੋ ਤੇ ਲਿਖੋ:-

ਮਤੀ-ਮਤੀ ਗੀ ਰੋਂਦਾ ਅਕਸਰ ਥੋਹੜੀ ਹਤਥਾ ਜਾਅ।

.....
.....
.....
.....

ਉਦੇਸ਼ਾਵਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

ਅਧਿਆਪਕੇ ਆਸਤੇ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

- ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਆਏ ਦੇ ਭੁਕਖਾ-ਭਾਨਾ, ਘੂਰਨ, ਜੂਰਨ, ਭੌਂਕਨ ਬਗੈਰਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਚਾਰਣ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਈ ਭ, ਘ ਤੇ ਝ ਕਿਣੇ ਦੇ ਮੁੰਢਲੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਾਰੈ ਅਭਿਆਸ ਪਕਕਾ ਕਰਾਯਾ ਜਾ।
- ਭੁਕਖਾ-ਭਾਨਾ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਾਦੂਅ ਉਪਰ ਸਹੂਲਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਇਥੈ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕਰਾਈ ਜਾ।
- ‘ਜਾਅ’ ਤੇ ‘ਬਲਾਅ’ ਪਦਾਂ ਗੀ ਅਧਿਆਪਕ ਬਨਾਇਆ ਪਲੁਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਬੀ ਦਰਹਾਯਾ ਜਾ।

पाठ-11

अज़ादी दा ध्याड़ा - 15 अगस्त

राशट्री पर्व	म्हत्ता	रंगारंग	कार्यक्रम
तरंगा	सम्मान	प्रतीक	समृद्धि
सांस्कृतिक	समारोह	गौह	तबका

15 अगस्त दा ध्याड़ा पूरे देश लई राशट्री पर्व दी म्हत्ता रखदा ए। 1947 बेरे च इस ध्याड़े साढा मुल्ख अंग्रेजी राज दी गुलामी थमां अज़ाद होआ हा। इस करी इस ध्याड़े गी अज़ादी दा ध्याड़ा (सुतैतरता दिवस) नांड कनै जानेआ जंदा ए।

इस ध्याड़े साढे स्कूला च राशट्री झंडा चाढ़ेआ जंदा ए ते रंगारंग कार्यक्रम बी पेश कीते जंदे न।

एह तरंगा झंडा साढे राशट्र दे सम्मान दा प्रतीक ए। झंडे च केसरी, चिट्टा ते सैल्ला-त्रै रंग होंदे न। इस करी गै इसी तरंगा आखदे न। केसरी रंग त्याग ते ब्हादरी दा प्रतीक ए ते चिट्टा रंग शान्ति दा। इ'यां गै, सैल्ला रंग समृद्धि ते खुशहाली दा प्रतीक ए। झंडे दे मझाटै इक गोल चक्कर बी होंदा ए जेहड़ा साढ़ी निरंतर गति ते उन्नति दा प्रतीक मन्नेआ जंदा ए।

रियासत जम्मू-कश्मीर च बी थाहरें-थाहरें उपर एह ध्याड़ा बडे उत्साह ते जोश-खरोश कनै मनाया जंदा ए।

जम्मू च एह समारोह मुक्ख-तौरा पर मिनी स्टेडियम जां एम. ए. स्टेडियम च मनाया जंदा ए ते श्रीनगर च बछरी स्टेडियम च। इ'नें थाहरें झंडा चाढ़ने परैन्त परेड होंदी ए। जिस च सैना, पुलस,

एन. सी. सी. दे कैडिट ते स्कूली बच्चे हिस्सा लैंदे न। खीर च, सांस्कृतिक प्रोग्राम बी पेश कीता जंदा ऐ। हर तबके दे लोक खुशी-खुशी इस समारोह च शामल होंदे न। देशवासी इस पर्व दी खुशी च नचदे, गांदे, ढोल बजांदे न।

भारत दी राजधानी दिल्ली च एह पर्व बड़े बड़े स्तर उप्पर मनाया जंदा ऐ। देश दे प्रधानमंत्री लाल किले पर तरंगा चाढ़दे न ते देशवासियें गी सम्बोधत करदे न। इसदा टेलीविज़न ते रेडियो राहें सिद्धा प्रसारण बी होंदा ऐ। इस प्रसारण गी लोक अपने-अपने घरें च रेहियै दिखदे-सुनदे न ते देशा दी मजूदा स्थिति ते विकास उप्पर गौह करदे न।

अभ्यास

1. हेठ दिते दे सुआलें दा जवाब लिखो:-

क) 15 अगस्त दे ध्याड़े गी कुस नांड कनै जानेआ जंदा ऐ?

.....

ख) राश्ट्री झंडे गी तरंगा की आखेआ जंदा ऐ?

.....

ग) केसरी रंग कैहदा प्रतीक ऐ?

.....

घ) साढ़ा मुल्ख अंग्रज़ी राज दी गुलामी कशा कदूं अज़ाद होआ?

.....

ड.) जम्मू च अज़ादी दा ध्याड़ा कु'थै मनाया जंदा ऐ?

.....

उद्देश्यः- पाठ दा चेता दरहाना।

2. स्फैर शब्दें दे प्रयोग कनै वाक्य पूरे करो:-

झंडे, मझाटै, सांस्कृतिक प्रोग्राम, प्रधानमंत्री, राश्ट्री

क) झंडे दे.....इक गोल चक्कर होंदा ऐ।

ख) कार्यक्रम दे खीरा च.....पेश कीता जंदा ऐ।

ग) लाल किले पर देश दे .....राश्ट्री झंडा चाढ़दे न।

घ) ..... च त्रै रंग होंदे न।

ड.) 15 अगस्त दा ध्याड़ा.....म्हता रखदा ऐ।

उद्देश्यः- सहेई शब्दें कन्नै वाक्य पूर्ति।

3. पढो, समझो ते लिखोः-

विकास	-	तरक्की	ध्याड़ा	-	दिन
.....	.....	.....	.....	.....	.....
मुल्ख	-	देश	तबका	-	वर्ग
.....	.....	.....	.....	.....	.....

उद्देश्यः- पर्यायवाची शब्दें दा ज्ञान।

4. ख'ल्ल दिते दे चार्ट दी मदद कन्नै सहेई वाक्य बनाओ :-

जियां:- कार्यक्रम दे खीरा च राशट्री गीत गाया जंदा ऐ।

क) इस ध्याड़ै साढे स्कूला च	त्याग ते भ्वादरी दा प्रतीक ऐ।
ख) एह तरंगा झंडा साढे	राशट्र दे सम्मान दा प्रतीक ऐ।
ग) केसरी रंग	इक गोल चक्कर होंदा ऐ।
घ) चिट्ठा रंग	राशट्री झंडा चाढेआ जंदा ऐ।
ड.) झंडे दे मझाटै इक	शान्ति दा प्रतीक ऐ।

उद्देश्यः- वाक्य रचना दा अभ्यास।

5. वाक्य बनाओ :-

ध्याड़ा	.....
गुलामी	.....
कार्यक्रम	.....
राशट्री पर्व	.....
रंगारंग	.....

राजधानी .....
महत्ता .....

उद्देश्यः- वाक्य रचना दा अभ्यास।

6. श्रुतलेख :-

कार्यक्रम	राशट्री पर्व	महत्ता	सुतैंतरता
समारोह	जोश-खरोश	ध्याड़ा	

उद्देश्यः- सुनियै शुद्ध लिखने दा अभ्यास।

7. 'अजादी दा ध्याड़ा' पर पंज वाक्य लिखो :-

.....
.....
.....
.....
.....
.....

उद्देश्यः- रचनात्मक शक्ति दा विकास।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च आए दे महत्ता, ब्हादरी शब्दें च 'म्' ते 'ब्' दे बाद 'ह' वर्ण दा प्रयोग होए दा ऐ, पर इसदा उच्चारण महाप्राणयुक्त 'ह' आहला नेई होइयै नींदे-चढ़दे सुर आहला ए। जि'यां :- ब्हार, म्हीना, स्फूलत, स्फेली, कम्हैर, थ्होड़ी, म्हौल बगैरा शब्दें च 'ह' दा उच्चारण अपने अगं आहले स्वर गी नींदे-चढ़दे सुर कन्नै प्रभावत करदा ए।

डोगरी भाशा च त्रै चाल्ली दे सुर बरतोंदे न। पैहला बरोबर दा सुर ए जेहदे च कोई तोआर-चढ़ाउ नेई होंदा जि'यां 'बार' शब्द च।

दूआ उच्चा-ठलदा सुर ए जि'यां, 'बाहर' शब्द च ए ते एहदे आस्तै दीर्घ स्वर दे बाद 'ह' वर्ण दा प्रयोग होंदा ए। इस बारै पिछ्छे 'मेरा स्कूल' पाठ च चर्चा कीती गेदी ए ते त्रीआ-जि'यां 'ब्हार' शब्द ए। इस चाल्ली दे सुर आस्तै स्वरहीन व्यंजन वर्ण दे बाद 'ह' दा प्रयोग होंदा ए।

पाठ-12

लोक-कथ

गर्मी	बसांડ	छामां	नींदर	फरोलना
चबात	गंद	डाहल्ली	टपोलियां	गायब
इदूर	तरकीब	भुजां	कटिठ्यां	पेरशान

इक बारी दी गल्ल ऐ। गर्मियें दे दिन हे। टोपियां बेचने आहला बपारी जंगलै च लंघा करदा हा। ओह थक्की गेदा हा। उ'न्न अपनी टोपियें आहली गंद रक्खी ते बसांડ करने आस्तै बूहटे दी छामां लेटी गेआ। लेटदे गै उसी नींदर आई गई।

उस्सै बूहटे उप्पर किश बांदर रौँह्दे हे। बांदरें टोपियां बेचने आहले गी सुत्ते दे दिक्खेआ ते बूहटे परा उतरे। ओह ओहदी गंद फरोलन लगी पे ते टोपियें गी चबातै कन्नै दिक्खन लगे। इन्ने चिरै च उ'न्दी नजर टोपी बेचने आहले दे सिरै पर पेर्ई। ओहदे सिरै पर टोपी दिक्खियै उ'न्नं बी इक-इक टोपी चुक्की ते अपने-अपने सिरै पर लाइयै फही बूहटें पर चढ़ी गे। खुशी कन्नै इक डाहल्ली परा दूर्झ डाहल्ली पर टपोलियां लान लगे।

जिसलै टोपियां बेचने आहले दी नींदर खु'ल्ली तां ओह टोपियां गायब दिक्खियै परेशान होई गेआ। उ'न्नै इदूर-उदूर नजर मारी ते दिक्खेआ जे बांदर ओहदियां टोपियां लाइयै बूहटें उप्पर चढ़ी गेदे हे। ओह परेशान होई गेआ ते सोचन लगा जे बांदरें कशा टोपियां वापस कि'यां लैतियां जान। उसी चेतै आया जे बांदरे दा सभांड नकल करने आहला होंदा ऐ ते उसी इक तरकीब सुज्जी। उ'न्न अपनी टोपी सिरै परा तुआरियै जमीना उप्पर छंडी सु'ट्टी। बांदरें बी ओहदी नकल करदे होई अपने-अपने सिरै परा टोपियां तुआरियै भुजां छंडी सु'ट्टियां। टोपियां बेचने आहले ने झट-पट टोपियां कटिठ्यां कीतियां ते अपने रस्तै टुरी पेआ।

अभ्यास

1. हेठ दिते दे सुआलें दे जवाब लिखो :-

क) टोपियां बेचने आहला बपारी कुदूरा लंघा करदा हा?

.....

ख) ओह बसांડ करने आस्तै कु'त्थै लेटेआ?

.....

ग) बांदर कु'थै रौंहदे हे?

.....

घ) टोपियां बेचने आहले गी केह तरकीब सुज़जी?

.....

ड.) बांदर टोपियां लाइयै कुद्धर उठी गे?

.....

उद्देश्य:- पाठ दा चेता दर्हाना।

2. शब्दे गी स्हेर्इ क्रम च रक्खियै वाक्य बनाओ :-

क) थक्की ओह हा गेदा।

.....

ख) आई गै उसी गई नींदर लेटदे।

.....

ग) उ'न्नै मारी इद्धर नजर उद्धर।

.....

घ) तरकीब बेचने गी आहले इक टोपियां सुज़जी।

.....

ड.) झटपट कीतियां टोपियां बेचने ने आहले कटिठयां टोपियां।

.....

उद्देश्य:- विचार शक्ति दा विकास।

3. स्हेर्इ शब्दे कनै वाक्य पूरे करो:-

तरकीब,   छामां,   नजर,   गंद,   खुशी

क) टोपियां बेचने आहला बूहटे दी.....लेटी गेआ।

ख) बांदर ओहदी.....फरोलन लगी पे।

ग) उ'न्दी.....टोपियां बेचने आहले दे सिरै उपर पेई।

- घ) बांदर.....कनै टपोलियां लान लगे।
 ड.) टोपियां बेचने आहले गी इक.....सुज़मी।

उद्देश्य :- सहेई शब्दें कनै वाक्य पूर्ति।

4. पढ़ो समझो ते लिखो :-

क)	जंगल	गँड	बांदर	बसांत
	.....	.....	.....	.....
	तां	भु'जां	नींदर	छामां
	.....	.....	.....	.....

उद्देश्य :- अनुनासिकता दा परिचे ते प्रयोग।

ख)	गर्मी	-	सर्दी	उप्पर	-	ख'ल्ल
	.....	.....	.....	.....	.....	.....
	इद्धर	-	उद्धर	धुप्पा	-	छामां
	.....	.....	.....	.....	.....	.....

उद्देश्य:- विपरीत शब्दें दा ज्ञान।

5. वाक्य बनाओ :-

बूहटा .....
 बपारी .....
 गँड .....
 डाहल्ली .....
 तरकीब .....

ਛੰਡਨਾ	.....
ਨਕਲ	.....
ਜਮੀਨ	.....
ਜ਼ਗਲ	.....
ਬਾਂਦਰ	.....
ਗਰੀ	.....
ਫਰੋਲਨਾ	.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਆਏ ਦੇ ਤਾਂਨੋਂ, ਤਾਂਨੈ, ਖੁਲ੍ਲੀ, ਕਿਧਾਂ, ਸੁਟ੍ਟੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਬਰਤੋਏ ਦੇ (') ਚਿਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੇ ਇਸਦੇ ਕਨੈ ਤੱਚਾਰਣ ਚ ਔਨੇ ਆਹਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਬਾਰੈ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੋਆਂਦੇ ਹੋਈ ਅਭਿਆਸ ਗੀ ਦਰਹਾਯਾ ਜਾ, ਤਾਂ ਜੇ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਚ ਤੱਚਾਰਣ-ਸ਼ੁਦਧਤਾ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਲੇਖਨ-ਸ਼ੁਦਧਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਆਈ ਸਕੈ।

ਇਸੈ ਚਾਲ੍ਲੀ ਦੇ ਸੁਰ ਆਸਤੈ ਲੇਖਨ ਸਰਬਂਧੀ ਦੁਏ ਨਿਯਮ 'ਹ' ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਆਹਲਾ, ਆਹਲੀ, ਬੂਹਟੇ, ਓਹਦੀ, ਭਾਹਲੀ, ਓਹ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਦੌਨੋਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਦਰਹਾਂਦੇ ਹੋਈ ਪਰਿਵੇਸ਼-ਭਿੰਨਤਾ ਕਨੈ ਬੀ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਗੀ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰੋਗਾ ਜਾ।

पाठ-13

जम्मू दे धार्मक थाहर

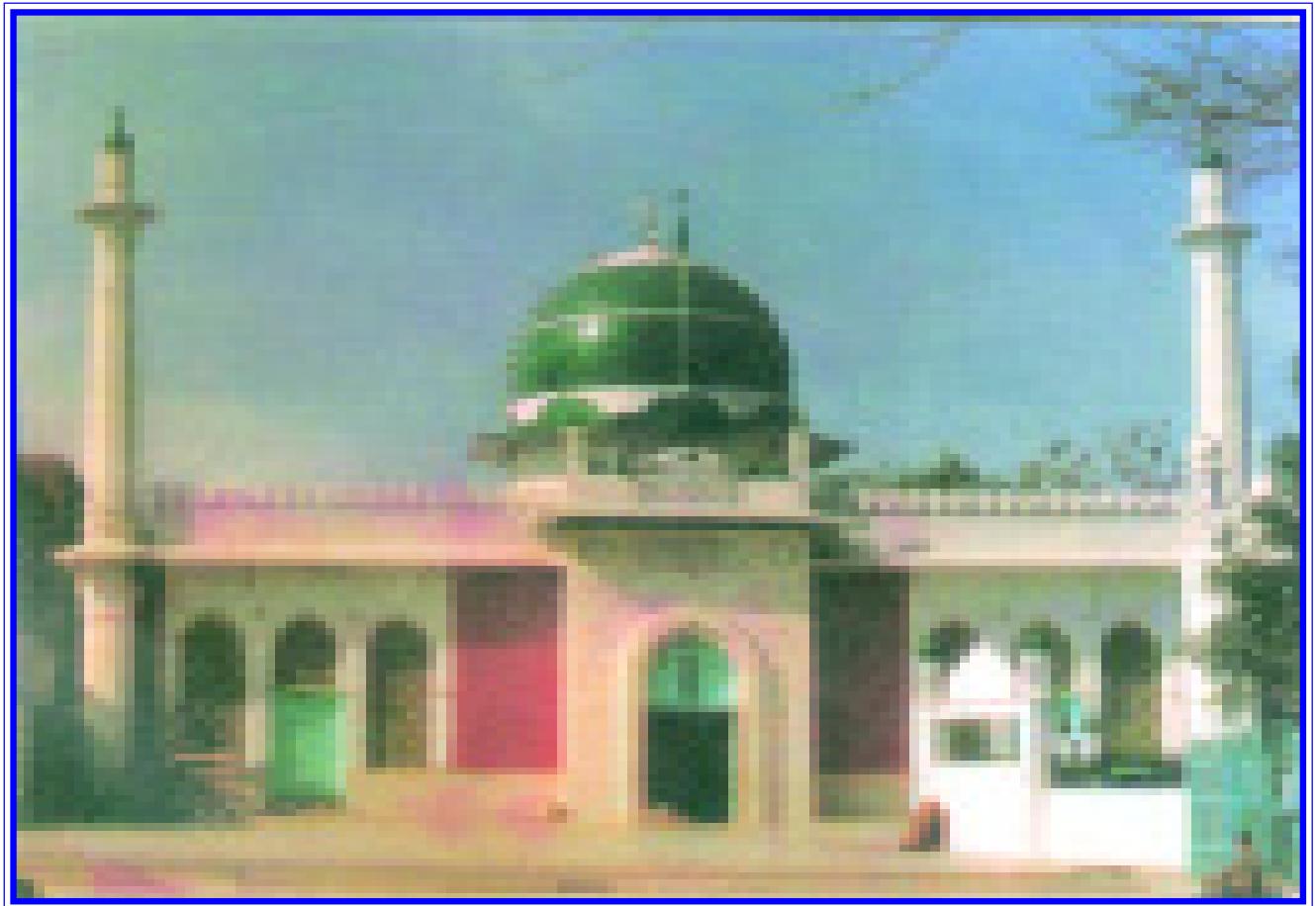
धर्म-निरपक्ख	एकता	थांड	सबूत
निर्माण	मंदर	मसीत	खानकाह
गुरुद्वारा	धार्मक	गिरजाघर	नौगजा

दुगर प्रदेश धर्म-निरपक्ख प्रदेश ए। इत्थै हर धर्म ते जाति दे लोक बड़े प्रेमभाव कनै रौहंदे न ते इक दुए दे धर्म दा आदरमान करदे न। इस लाके च थां-थां पर बने दे मंदर, मसीतां, दरगाहीं, गुरुद्वारे ते गिरजाघर इस धार्मिक एकता दा सबूत न।

जम्मू गी ‘मंदरें आहला शैहर’ आखेआ जंदा ए। इत्थूं दा श्री रणवीरेश्वर मंदर उत्तरी भारत दे प्रमुख शिव मंदरें चा इक ए। एह जम्मू शैहरा दे शालामार रोड पर स्थित ए। इसदा निर्माण महाराजा रणवीर सिंह होरें सन् 1876 ई. च करोआया हा। श्री रघुनाथ जी दा मंदर मते मंदरें दा समूह ए। एह जम्मू शैहरा दे बिच्च स्थित

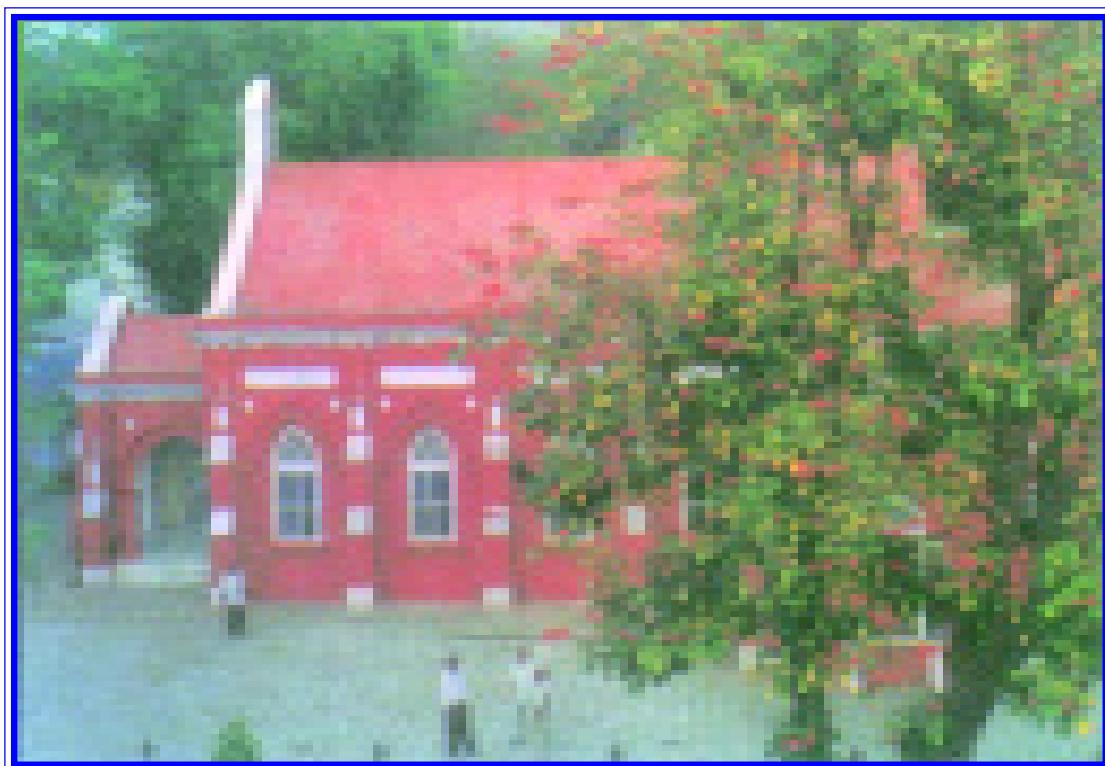
ऐ। इस मंदरै दा नींह-पत्थर महाराजा गुलाब सिंह होरें रक्खेआ हा पर निर्माण कम्म महाराजा रणवीर सिंह हुन्दे राजकाल च पूरा होआ। इ'नें प्रमुख मंदरे दे इलावा पीर खोह, बाहवे आहली माता, महामाया आदि होर बी कर्ई मंदर बडे मशहूर न।

जामा मस्जिद ते मसीत बज़ीरनी जम्मू दियां प्रमुख मसीतां न। जामा मस्जिद तलाझ खटीकां, जम्मू च स्थित ऐ। एह मसीत जम्मू दी सभनें थमां परानी मसीत ऐ। अमर सिंह हाते दे सामनै बनी दी उस्ताद म्हल्ले आहली मसीत 'मसीत बज़ीरनी' दे नांड कनै मशहूर ऐ। आखदे न एह मसीत महाराजा रंजीत देव होरें बनोआई ही। इन्दे इलावा जम्मू च पीर-पैगम्बरें दियां कर्ई दरगाहीं बी न। पीर रोशन शाह वली, पीर बुढन शाह वली, बाबा पंजपीर, पीर शहनशाह वली आदि दियां दरगाहीं हर धर्म दे शरधालुएं लेई शरदा दा केन्द्र न। पीर रोशन शाह वली दी खानकाह श्री रघुनाथ मंदरै दे लागै गुमट दरोआजे कोल ऐ। एह दरगाह 'नौगजा पीर' नांड कनै प्रसिद्ध ऐ। सतवारी, जम्मू च पीर बुढन शाह वली दी खानकाह 'पीरबाबा' नांड कनै जानी जंदी ऐ। आखदे न बुढन शाह वली गुरु नानक देव हुन्दे समकालीन हे।

ਇਥੈ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸਿੰਢ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਨ ਜਿ'ਨੇ ਚ ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਬਾਹਮ ਬੂਹਟਾ, ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਟਾਲਲੀ ਸਾਹਬ, ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਨਾਨਕ ਨਗਰ, ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਕਲਗੀਧਰ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨ।

ਗਿਰਜਾਘਰੋਂ ਚ ਸੇਂਟ ਪੱਲ ਚੰਚ ਤੇ ਇੰਟਰਨੇਸ਼ਨਲ ਚੰਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨ। ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰੈ ਦਾ ਸਾਰੋਂ ਸ਼ਾ ਬਡ਼ਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗਿਰਜਾਘਰ 'ਸੇਂਟ ਪੱਲ ਚੰਚ' ਇਹੀਦੀ ਚੌਕ, ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਏ। ਇਹ ਉਤਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਭਨੋਂ ਸ਼ਾ ਬਡ਼ਾ ਗਿਰਜਾਘਰ ਏ।

ਪੌਰਾਣਿਕ ਦੇਵਤਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰੋਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੁਲ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਾਂ, ਇਹੀਦੇਂ ਆਦਿ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਥਾਹਰ ਇਤਥੈ ਅਨੇਕਤਾ ਚ ਏਕਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਭਰਦੇ ਨ।

ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਿੰਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਗੀ ਕੇਹ ਆਖੇਆ ਜਂਦਾ ਏ?

.....

ਖ) ਰਣਵੀਰੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਕੁਝ ਸਥਿਤ ਏ?

.....

ਗ) ਤਸਤਾਦ ਮਹਲਲੇ ਆਹਲੀ ਮਸੀਤ ਕੁਸ ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਏ?

.....

ਘ) ਨੌਗਜਾ ਪੀਰ ਕੁਝ ਸਥਿਤ ਏ?

.....

ਡ.) ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਦਾ ਸਾਰੋਂ ਸ਼ਾ ਬਡ਼ਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗਿਰਜਾਘਰ ਕੇਹਡਾ ਏ?

.....

ਤਵਦੇਸ਼ਯ:- ਪਾਠੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ:-

ਧਰਮ-ਨਿਰਪਕਖ, ਸਮਕਾਲੀਨ, ਮੰਦਰ, ਤਲਾਡ

ਕ) ਬੁਫਨ ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਗੁਰੂਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੁਨਦੇ.....ਹੈ।

ਖ) ਢੁਗਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼.....ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਏ।

ਗ) ਸ਼੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਜੀ ਦਾ.....ਮਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਏ।

ਘ) ਜਾਮਾ ਮਸ਼ਿਜਦ.....ਖਟੀਕਾਂ ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਸਥਿਤ ਏ।

ਤਵਦੇਸ਼ਯ:- ਮਨਾਸਕ ਸ਼ਬਦੋਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ ਪੂਰਿਆਂ।

3. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਮਸੀਤ	-	ਮਸੀਤਾਂ	ਦਰਗਾਹ	-	ਦਰਗਾਹੀਂ
.....		.....	.....		.....
ਦੇਵਤਾ	-	ਦੇਵਤੇ	ਗੁਰੁਦਕਾਰਾ	-	ਗੁਰੁਦਕਾਰੇ
.....		.....	.....		.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਬਹੁਬਚਨ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਵਾਕਿਆਵੋਂ:-

ਪ੍ਰੇਮਭਾਵ	.....
ਆਦਰਭਾਵ	.....
ਏਕਤਾ	.....
ਪ੍ਰਮੁਖ	.....
ਧਾਰਮਕ	.....
ਪੌਰਾਣਿਕ	.....
ਖਾਨਕਾਹ	.....
ਦਰਗਾਹ	.....
ਸ਼ਾਰਧਾਲੁ	.....
ਸਬੂਤ	.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਸ਼ਹੇਈ ਜੋਡੇ ਬਨਾਓ:-

ਜਿ'ਧਾਂ:- ਪੰਜ-ਪੀਰ

ਨੌਗਜਾ	ਬਜ਼ੀਰਨੀ
ਮਸੀਤ	ਦਕਾਰਾ
ਪੀਰ	ਪੀਰ
ਗੁਰੂ	ਬਾਬਾ

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਸ਼ਹੇਈ ਸ਼ਬਦ ਜੋਡੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

6. श्रुतलेख:-

गुरुद्वारा	गिरजाघर	बाहवा	मशहूर	म्हल्ला
धार्मिक	अनेकता	मसीत	शहीद	साहब

उद्देश्यः- सुनियै लिखने दा अभ्यास।

7. ‘जम्मू दे धार्मिक थाहरें’ बारै दस वाक्य लिखो:-

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

उद्देश्यः- रचनात्मक शक्ति दा विकास।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

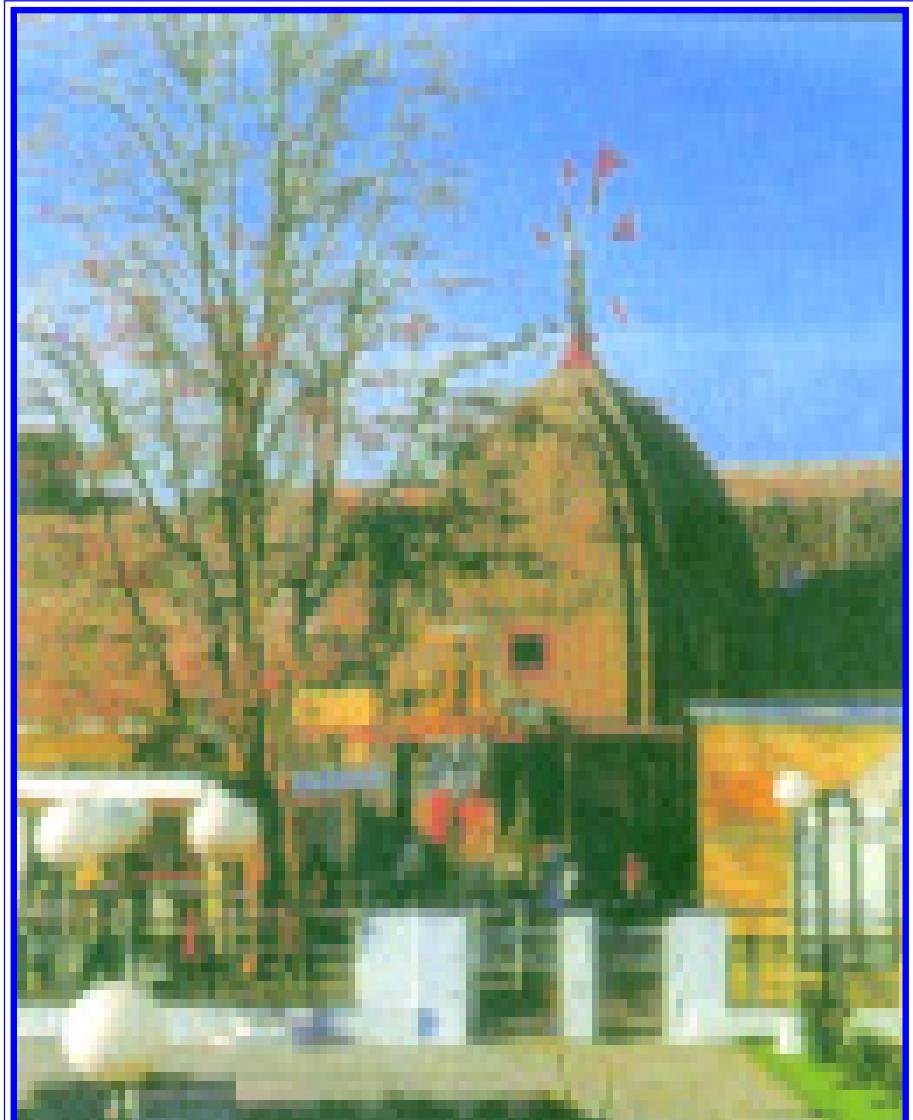
इस पाठ च समस्त-पदें दा काफी प्रयोग होए दा ऐ, जि 'यां धर्म-निरपक्ख, प्रेमभाव, आदरमान आदि। अध्यापकें गी लोड़दा ऐ जे ओह विद्यार्थियें गी समस्त पद-रचना कन्नै परिचित करान ते होर समस्त-पदें दे उदाहरण देइयै उ 'नेंगी प्रयोग-अभ्यास करान।

पाठ-14

बाहवे दा किला

फ्हाड़ी	राजधानी	शाही मैहल	मनोरंजन
नराते	प्रसिद्ध	दर्शन	जातरू
दक्ख	मानता	छिल्लियां	पूजा-अर्चना

बाहवे दा किला जम्मू शैहरा च त'वी नदी दे खब्बे कਢੈ फ्हाड़ी पर बने दा ए। एह किला जम्मू दे सनैहरे इतिहास ते मान-सम्मान दा प्रतीक ए। इਸी राजा बाहुलोचन ने बनोआया ते इसदे कनै गै बाहु नां० कनै इک शैहर बी बसाया हा। एह किला रियासत बाहु दी राजधानी हा। बाद च राजा परसराम देव ने इस किले गी परतियै बनोआया। किले दे अंदर शाही मैहल बी हा। बाद च महाराज गुलाब सिंह होरें अस्त्र-शस्त्र रक्खने लੇई लोड़ा मताबक इसी होर पुख्ता करोआया ते पानी दे प्रबंध लੇई पक्के तलां बनोआए। अज्जकल इस दी दिक्ख-रिक्ख दा कम्म रियासती सरकारा दे जिम्मै ए। एहदे गौरव दी साम्भ-सम्हाल लੇई बेल्ले-बेल्ले सिर रंग-रोगन ते साफ-सफाई कीती जंदी ए। एह किला अपने ऐतिहासिक गौरव दे इलावा धार्मक म्हत्ता कारण बी पूरे भारत च प्रसिद्ध ए।

ਬਾਹਵੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਅੰਦਰ ਮਹਾਕਾਲੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਬਡਾ ਪ੍ਰਸਿੱਛ ਮੰਦਰ ਏ, ਜੇਹਡਾ 'ਬਾਹਵੇ ਆਹਲੀ ਮਾਤਾ' ਦੇ ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਜਾਨੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਥੈ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨੋਂ ਲੇਈ ਦੂਰਾ-ਦੂਰਾ ਥਮਾਂ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਨਾ। ਇਧਾਂ ਤੇ ਏਤਕਾਰੋਂ ਤੇ ਮੰਗਲਕਾਰੋਂ ਇਥੈ ਖਾਸੀ ਰੈਨਕ ਹਾਂਦੀ ਏ ਪਰ ਨਰਾਤੋਂ ਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਰਧਾਲੁਏਂ ਦੀ ਭੀਡ਼ ਹੋਰ ਬੀ ਬਧੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਅਣਟਮੀਂ ਤੇ ਨੌਮੀਂ ਗੀ ਇਥੈ ਬਸ਼ੇਸ਼ ਮੇਲਾ ਹਾਂਦਾ ਏ। ਮੇਲੇ ਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੜੀ ਭੀਡ਼ ਹਾਂਦੀ ਏ ਜੇ ਤਿਲ ਧਰਨੇ ਗੀ ਥਾਹਰ ਨੇਈ ਲਭਦਾ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਗੀ 'ਬਾਹਵੇ ਦਾ ਮੇਲਾ' ਆਖਦੇ ਨ ਤੇ ਇਸ ਮੇਲੇ ਦਾ ਦਕਖ਼ ਦਿਕਖ਼ਨੇ ਜੋਗ ਹਾਂਦਾ ਏ।

ਬਾਹਵੇ ਆਹਲੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਛਡੀ ਢੁਗਰ ਚ ਗੈ ਨੇਈ ਏ, ਹੋਰਨੋਂ ਰਾਜਿੋਂ ਥਮਾਂ ਬੀ ਲੋਕ ਇਥੈ ਆਉਂਦੇ ਨਾ। ਇਸ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ-ਅਰੰਨਾ ਚ ਫਲ-ਫੁਲ ਨਕੇਦ ਦੇ ਇਲਾਕਾ ਛਿਲਿਲਿਆਂ ਬੀ ਪ੍ਰਾਜਿਆਂ ਜੰਦਿਆਂ ਨਾ। ਆਖਦੇ ਨ ਪੈਹਲੋਂ ਇਥੈ ਛਿਲਿਲਿਆਂ ਦੀ ਕਲੀ ਚਾਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੀ ਪਰ ਅਜ਼ਜਕਲ ਏਹ ਪ੍ਰਥਾ ਬੰਦ ਹੋਈ ਗੇਦੀ ਏ। ਹੂਨ ਛਿਲਿਲਿਆਂ ਗੀ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਾਜੇਆ ਗੈ ਜਾਂਦਾ ਏ।

ਅਜ਼ਜਕਲ ਬਾਹਵੇ ਦਾ ਕਿਲਾ ਬਡਾ ਰੈਨਕ ਆਹਲਾ ਥਾਹਰ ਬਨੀ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਗੈਹਮਾ-ਗੈਹਮੀ ਆਹਲਾ ਇਕ ਸੁਨਦਰ ਬਜਾਰ ਬੀ ਏ। ਕੋਲ ਗੈ ਇਕ ਪਾਸ੍ਸੇ ਬਾਗ-ਏ-ਬਾਹੁ ਏ ਤੇ ਦੁਏ ਪਾਸ੍ਸੇ ਕਚੜੇ ਦੇ ਮਨੋਰਾਜਨ ਲੇਈ 'ਅਪ੍ਪੂ ਘਰ' ਏ। ਬਾਹਵੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਕਨੈ ਗੈ ਇਕ ਮਸੀਤ ਬੀ ਬਨੀ ਦੀ ਏ।

ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ:-

ਕ) ਬਾਹਵੇ ਦਾ ਕਿਲਾ ਕੁਝੈ ਬਨੇ ਦਾ ਏ?

.....

ਖ) ਇਸਗੀ ਕੁਸ਼ਨੈ ਬਨੋਆਯਾ ਹਾ?

.....

ਗ) ਬਾਹਵੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਹਦਾ ਮੰਦਰ ਏ?

.....

ਘ) ਬਾਹਵੇ ਆਹਲੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ-ਅਰੰਨਾ ਚ ਕੇਹ ਚਾਢਦੇ ਨਾ।

.....

ਡ.) ਬਾਹਵੇ ਦਾ ਮੇਲਾ ਕਦੂਂ ਲਗਦਾ ਏ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਪਾਠੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਸ਼ੇਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ:-

ਬਾਹਲੋਚਨ, ਪਾਡੀ ਪਰ, ਛਿਲਿਧੇਂ, ਮਹਾਕਾਲੀ, ਮਂਗਲਵਾਰੋ

- ਕ) ਬਾਹਵੇ ਦਾ ਕਿਲਾ ਤਕੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਢੈ.....ਬਨੇ ਦਾ ਏ।
ਖ) ਰਾਜਾ .....ਨੇ ਇਸ ਕਿਲੇ ਗੀ ਬਨੋਆਯਾ ਹਾ।
ਗ) ਬਾਹਵੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਅੰਦਰ.....ਦਾ ਮੰਦਰ ਏ।
ਘ) ਇਥੈ ਏਤਵਾਰੋਂ ਤੇ .....ਭਗਤੋਂ ਦੀ ਖਾਸ ਭੀਡ਼ ਹੋਂਦੀ ਏ।
ਡ.) ਹੂਨ ਸਿਰਫ਼.....ਗੀ ਪ੍ਰਾਜੇਆ ਗੈ ਜਾਂਦਾ ਏ।

ਤਵਦੇਸ਼ਿਕ:- ਮਨਾਸਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਵਾਂ।

3. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ੇਈ ਜੋਡੇ ਬਨਾਓ:-

ਜਿ'ਧਾਂ :- ਅਜਜ-ਕਲ

ਅਜਜ	ਅਰੰਨਾ
ਪ੍ਰਾਜਾ	ਫੁਲਲ
ਫਲ	ਗੈਹਮੀ
ਗੈਹਮਾ	ਕਲ

ਤਵਦੇਸ਼ਿਕ:- ਸ਼ੇਈ ਸ਼ਬਦ ਜੋਡੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਵਾਕਿਆ ਬਨਾਓ :-

ਮੰਦਰ	.....
ਦਕਖ	.....
ਰੈਨਕ	.....
ਛਿਲਲੀ	.....
ਮਾਨਤਾ	.....
ਭੀਡ	.....

ਤਵਦੇਸ਼ਿਕ:- ਵਾਕਿਆ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਸ਼ਬਦੇਂ ਗੀ ਮਨਾਸਬ ਕ੍ਰਮ ਚ ਲਿਖਿਯੈ ਵਾਕਧ ਬਨਾਓ:-

- ਕ) ਰਾਜਾ ਬਾਹੁਲੋਚਨ ਬਨੋਆਧਾ ਦਾ ਹਾ ਕਿਲਾ ਬਾਹਵੇ ਨੇ।
.....
ਖ) ਏ ਬਡਾ ਅੰਦਰ ਮਹਾਕਾਲੀ ਦੇ ਬਾਹਵੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਦਾ ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਸਿਛ।
.....
ਗ) ਇਕ ਗੈ ਕੋਲ ਪਾਸੂੰ ਏ ਬਾਗ-ਏ-ਬਾਹੁ।
.....
ਘ) ਇਕ ਗੈ ਮਸੀਤ ਏ ਕਨੈ ਬਾਹੁਕਿਲੇ ਦੇ।
.....
ਡ.) ਪੂਜਾ -ਅਰਚਨਾ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ ਛਿਲਿਲਿਆਂ ਪ੍ਰਸਿਛ ਮਾਤਾ ਦੀ ਚ।
.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਸ਼ਹੇਈ ਵਾਕਧ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

6. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਮਹਾਕਾਲੀ	ਰਿਆਸਤ	ਸ਼ਾਹੀ	ਤ'ਕੀ	ਨਰਾਤੇ
ਥਾਹਰ	ਪ੍ਰਸਿਛ	ਬਨੋਆਧਾ	ਛਿਲਿਲਿਆਂ	ਬਾਹਵੇ

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

7. 'ਬਾਹਵੇ ਦੇ ਮੇਲੇ' ਬਾਰੈ ਦਸ ਵਾਕਧ ਲਿਖੋ:-

- .....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

उद्देश्यः— रचनात्मक शक्ति दा विकास।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च बाहुलोचन, बाहुकिला बगैरा शब्दें च ‘ह’ ध्वनि अपने महाप्राणत्व रूपै च उच्चरत ऐ जेल्लै के मैहल, थाहर, बाहवे आदि शब्दें च ‘ह’ दा उच्चारण सुर च परिवर्तत होई गेदा ऐ। एह चेता रक्खने आहली गल्ल ऐ जे बशेश व्यक्तिवाचक नाएं च ‘ह’ दा उच्चारण अपने शुद्ध रूपा च होना चाहिदा ऐ ते अध्यापकें गी चाहिदा ऐ जे ओह विद्यार्थियं गी इस बारै जानकारी बी देन ते सोहगा बी करन।

पाठ-15

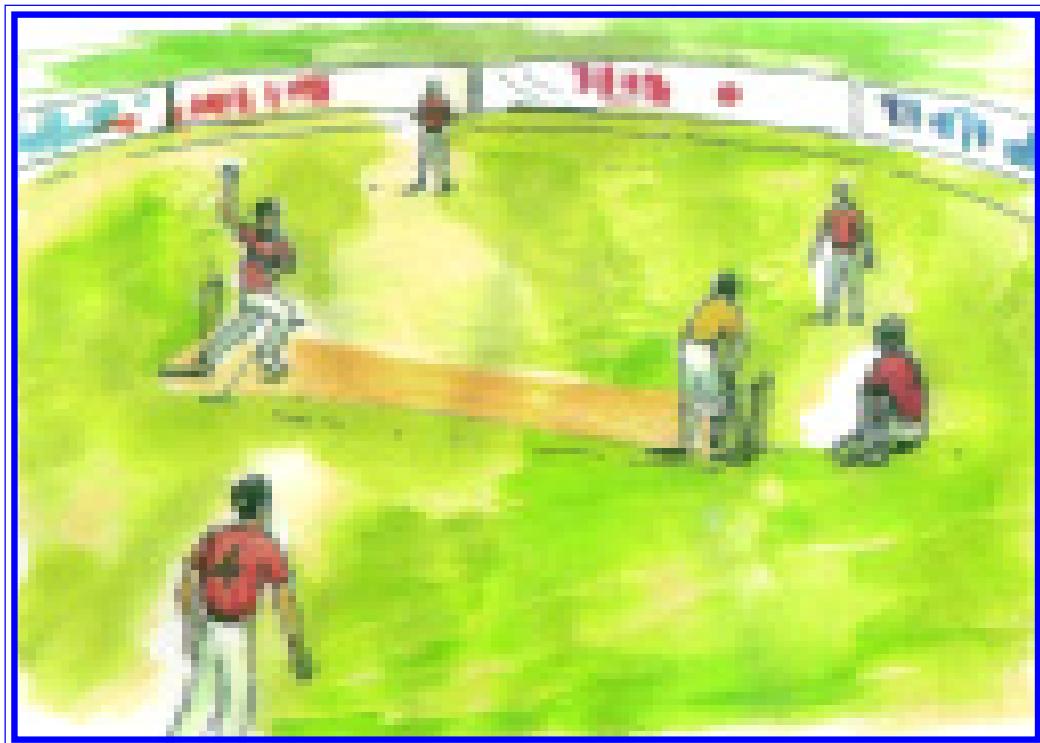
क्रिकेट

शिक्षा	कसरत	तंदरुस्त	मनोरंजन
उत्साह	अनुशासन	अम्पायर	सैहनशीलता
गेंदबाज	कप्तान	बैडमिंटन	नियम

खेड़ें दा साढे जीवन च बड़ा म्हतव ए। खेढ़ां शिक्षा दा इक जरूरी हिस्सा न। खेड़ें बगैर शिक्षा अधूरी ए। खेढना सेहत लेर्इ बड़ा जरूरी ए। खेढने कनै शरीरी कसरत होंदी ए, जिस कनै शरीर तंदरुस्त रौंहदा ए।

खेढ़ां मनोरंजन दा बड़ा शैल साधन न। खेढने कनै साढ़ा मन खुश रौंहदा ए। कम्म करने लेर्इ उत्साह बधदा ए। इन्दे कनै अनुशासन ते नियमें दा पालन करने दी आदत बनदी ए। खेढ़ां रली-मिली कम्म करने दी ते सैहनशीलता दी भावना पैदा करदियां न।

खेढ़ां केर्इ चाल्ली दियां होंदिया न, जियां डंड-प्लाझ, गुल्ली-डंडा, फुटबाल, बैडमिंटन, क्रिकेट आदि। अज्जकल क्रिकेट सभनें शा मती लोकप्रिय खेड ए। एह पूरे संसारे च खेढी ते पसिंद कीती जंदी ए।

کرکٹ بوللے تے گੇਂਦ ਕੀ ਖੇਡ ਏ। ਖੇਡ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਨੇ ਸਾ ਪੈਹਲੈ ਬਾਰੀ ਵਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਏਹ ਫੈਸਲਾ ਸਿਕਕੇ ਦੀ ਸਿਦਧ-ਪੁਟ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੱਥ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜੇਹਡਾ ਕਪਾਨ ਜਿਤਦਾ ਏ, ਬਾਰੀ ਵਾ ਫੈਸਲਾ ਤੇਹਾਂ ਕਰਦਾ ਏ। ਖੇਡਨੇ ਆਹਲੇ ਗੀ 'ਬਲਲੇਬਾਜ' ਤੇ ਗੇਂਦ ਕਰਾਨੇ ਆਹਲੇ ਗੀ 'ਗੇਂਦਬਾਜ' ਆਖਦੇ ਨ। ਇਕ ਟੀਮ ਚ ਜਾਰਾਂ ਖ਼ਫ਼ਾਰੀ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਚਾ ਇਕ ਕਪਾਨ ਤੇ ਇਕ ਵਿਕੇਟ-ਕੀਪਰ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਦੋ ਖ਼ਫ਼ਾਰੀ ਕਟ੍ਠੇ ਬਾਰੀ ਤੱਥ ਚਢ਼ਦੇ ਨ। ਇਸ ਲੰਬੇ ਦਸ਼ਾਂ ਖ਼ਫ਼ਾਰਿਯਾਂ ਦੇ ਆਤਟ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਪਰ ਟੀਮ ਵੀ ਬਾਰੀ ਮੁਕਕੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਖੇਡੈ ਚ ਕੋਈ ਰੋਲ ਨੇਈ ਪਵੈ, ਇਸ ਕਰੀ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਅਮਾਧਾਰ ਬੀ ਮਦਾਨ ਚ ਮਜੂਦ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਦੇ ਮੈਚ ਦਾ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ-ਇਕ ਗਿਨੇ-ਮਿਥੇ ਦੇ ਓਕਰੋਂ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ, ਜਿਨ੍ਹੇਂਗੀ 'ਇਕ-ਰੋਜਾ' ਆਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਦੁਏ ਗੀ 'ਟੈਂਸਟ-ਮੈਚ' ਆਖਦੇ ਨ।

ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਟੀਮ ਦੇ ਕੋਈ ਖ਼ਫ਼ਾਰੀ ਵਿਸ਼ਵਪ੍ਰਸਿੱਛ ਨ। ਸੁਨੀਲ ਗਾਵਸਕਰ, ਕਪਿਲ ਦੇਵ, ਅਜਹਰ-ਤ੍ਰਦ੍ਦ-ਦੀਨ, ਸਚਿਨ ਤੌਂਦੁਲਕਰ ਆਦਿ।

ਅਭ्यਾਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ:-

ਕ) ਖੇਡੋਂ ਦੇ ਕੇਹੁ ਫਾਯਦੇ ਨ?

.....

ਖ) ਅਜ਼ਕਲ ਕੇਹੜੀ ਖੇਡ ਮਤੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਏ?

.....

ਗ) ਗੇਂਦ ਕਰਾਨੇ ਆਹਲੇ ਗੀ ਕੇਹੁ ਆਖਦੇ ਨ?

.....

ਘ) ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਵੀ ਟੀਮ ਚ ਕਿਨ੍ਹੇ ਖ਼ਫ਼ਾਰੀ ਹੋਂਦੇ ਨ?

.....

ਝ.) ਕ੍ਰਿਕੇਟ-ਮੈਚ ਕਿਨ੍ਹੇ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਾਂ:- ਪਾਠ ਵਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. ਪਢੋ, ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :-

ਕ) ਖੇਡਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਬਡਾ ਸ਼ੈਲ ਸਾਧਨ ਨ।

.....
.....
.....
.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਪਢਨੇ, ਬੋਲਨੇ ਤੇ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

ਖ) ਕ੍ਰਿਕੇਟ

ਲੋਕਪਿਣ

ਨਿਰਾ

.....
.....
.....

.....
.....
.....

ਕਸਰਤ

ਰਾਸਟ੍ਰ

ਡ੍ਰਾਮਾ

ਉਦੇਸ਼ਯ:- 1. 'ਰ' ਵਣ ਦਾ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਰੂਪੋਂ ਚ ਪ੍ਰਯੋਗ।
2. 'ਰ' ਦਾ ਸਵਰ ਬਾਹਰ ਵਾਂਝਨ ਕਨੈ ਪ੍ਰਯੋਗ।
ਜਿ'ਧਾਂ :- ਪ੍ਰ, ਟ੍ਰ, ਰਿਆਦਿ।

ਗ) ਗੁਲਲੀ

ਗੁਲਿਲਿਆਂ

ਟੋਕਰੀ .....

ਬਾਰੀ

.....

ਲਕਡੀ .....

ਦੁਆਰੀ

.....

ਗੁਲਲੀ .....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਇਕਰਾਨਤ ਸ਼੍ਰੀਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਵਚਨ ਪਰਿਵਰਤਨ।

3. ਸ਼੍ਰੁਤਲੇਖ :-

ਸੈਹਨਸੀਲਤਾ

ਅਨੁਸਾਸਨ

ਖੇਡ

ਗੇਂਦ

ਲੋਕਪਿਣ

ਅਮਧਾਯਰ

ਖਫਾਰੀ

ਤੰਰੁਸਤ

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਸੁਨਿਯੈ ਸ਼ੁਦਧ ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

4. ਖਲ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਚਾਰਟ ਕਨੈ ਸ਼ਬਦ ਵਾਕਿਆਂ:-

ਕ)	ਖੇਡਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ	ਗਿਨ-ਮਿਥੇ ਓਵਰੋਂ	ਮਤਾ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਏ।
ਖ)	ਖੇਡਨਾ	ਮਦਾਨ ਚ	ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।
ਗ)	ਕ੍ਰਿਕੇਟ	ਸੇਹਤ ਲੇਈ	ਮਜੂਦ ਹੋਂਦਾ ਏ।
ਘ)	ਇਕ ਰੋਜਾ ਮੈਚ	ਸਭਨੇਂ ਸ਼ਾ	ਸਾਧਨ ਨ।
ਡ.)	ਅਮਧਾਯਰ ਬੀ	ਦਾ ਬਡਾ ਸ਼ੈਲ	ਬਡਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ।

ਜਿਧਾਂ :- ਖੇਡਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਬਡਾ ਸ਼ੈਲ ਸਾਧਨ ਨ।

ਤਵਦੇਸ਼ਾਂ:- ਸ਼ਬਦ ਵਾਕਿਆਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

5. ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ ਪੂਰਾ ਕਰੋ:-

- ਕ) ਖੇਡਾਂ ਸ਼ਿਕਿਆ ਦਾ.....ਹਿੱਸਾ ਨ। (ਗੈਰਜ਼ਰੂਰੀ/ਜ਼ਰੂਰੀ)
- ਖ) ਖੇਡੋਂ ਬਾਹਰ ਸ਼ਿਕਿਆ .....ਏ। (ਪੂਰੀ/ਅਧੂਰੀ)
- ਗ) ਕ੍ਰਿਕੇਟ .....ਤੇ ਗੇਂਦ ਦੀ ਖੇਡ ਏ। (ਡੰਡਾ/ਬਲਲਾ)
- ਘ) ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਦੇ ਮੈਚ .....ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। (ਤ੍ਰੰਊ/ਦੰਊ)
- ਡ.) ਸਚਿਨ ਤੌਂਦੁਲਕਰ .....ਦਾ ਖ਼ਫ਼ਾਰੀ ਏ। (ਭਾਰਤ/ਪਾਕਿਸ਼ਤਾਨ)

ਤਵਦੇਸ਼ਾਂ:- ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਨੈ ਵਾਕਿਆਂ ਪੂਰਿਆਂ।

6. ਪਢੋ ਤੇ ਸਮਝੋ:-

ਕ) ਖੇਡਨੇ ਆਹਲਾ	=	ਖ਼ਫ਼ਾਰੀ
ਖ) ਗੇਂਦ ਕਰਾਨੇ ਆਹਲਾ	=	ਗੇਂਦਬਾਜ

- ਗ) ਬਲਲੇ ਕਨੈ ਖੋਢਨੇ ਆਹਲਾ = ਬਲਲੇਬਾਜ
 ਘ) ਖੋਡੈ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨੇ ਆਹਲਾ = ਅਮਧਾਵਰ

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਮਤੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਆਸਟੈ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ।

7. ਕ) ਕ੍ਰਿਕੀਟ ਦੇ ਕੁਝਾਂ ਚੱਡਿਆਂ ਖਾਫ਼ਾਵਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ।

.....

- ਖ) ਕੋਈ ਪੱਖਿਆਂ ਲੋਕ-ਖੋਡਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਲਿਖੋ।

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਸ਼ਬਦ -ਜਾਨ ਬਧਾਨ।

ਅਧਿਆਪਕੇਂ ਆਸਤੈ ਨਿਰੰਦੇਸ਼

1. ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਆਏ ਦੇ ਸਾਥਨ, ਖੋਢਾਂ, ਖੋਢਨਾ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਧ, ਡ, ਡ ਆਦਿ ਕਿਰਣਾਂ ਦੇ ਉਚਚਾਰਣ ਗੀ ਸਾਮੈਨੈ ਰਖਦੇ ਹੋਈ ਵਿਦਾਰਥਿਆਂ ਗੀ ਸਭਨਾਂ ਕਿਰਣਾਂ ਦੇ ਚੌਥੇ ਕਿਰਣਾਂ ਦੇ ਉਚਚੇ-ਫਲਦੇ ਸੁਰ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਨ।
2. ਰੈਹਨਦਾ, ਸੈਹਨਸੀਲਤਾ, ਆਹਲੇ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਦੀਗੇ ਸ਼ਵਰ ਦੇ ਬਾਦ 'ਹ' ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਾਰੈ ਵਿਦਾਰਥਿਆਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਦਰਹਾਨ।
3. ਅਧਾਰ, ਖਾਫ਼ਾਵਿਆਂ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਧ ਤੇ ਡ ਕਿਰਣਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਦੀਗੇ ਸ਼ਵਰ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਏਹ ਦੋਏ ਕਿਰਣ ਉਚਚਾਰਣ ਚ ਕ੍ਰਮਸ਼ਾਸ਼: ਡ ਤੇ ਡ ਚ ਬਦਲਿਯੈ ਕਨੈ ਨੀਂਦੇ-ਚਢ਼ਦੇ ਸੁਦ ਦਾ ਗੁਣ ਗੈਹਣ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਰਣਾਂ ਦੇ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਦੇ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਗੀ ਸਾਮੈਨੈ ਰਕਿਖਿਯੈ ਅਧਿਆਪਕ ਸਭਨਾਂ ਚੌਥੇ ਕਿਰਣਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਉਚਚਾਰਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਵਿਦਾਰਥਿਆਂ ਗੀ ਕਰਾਨ।

पाठ-16

बडशाह

न्यांड-पसंद	ब्यहार	परजा	मकतब
रक्कड़	सिजना	मुकामी	उद्योगी
निरख-भाड	आलिम	अनुवाद	आसरै

अज्जा थमां कोई साड़े पंज सौ ब'रे पैहलै कश्मीर च जैल-उल-आब्दीन नांड दे इक बादशाह राज करदे हे। ओह बड़े ब्लादर, नेक ते न्यांड-पसंद हे। ओह मोकली सोच आहले ते हर धर्म दे लोकें कन्नै इकै ज्ञेहा ब्यहार करदे हे।

बादशाह होरें उ'नें लोकें गी रियासता च परतियै सद्देआ ते बसाया जेहड़े किश कारणें करी रियासत छोड़ियै बाहर उठी गेदे हे। बादशाह अपनी परजा कन्नै बड़ा प्यार करदे हे ते परजा बी उ'नेंगी हिरखै कन्नै “बडशाह” यानी बड़ा बादशाह आखदी ही।

बडशाह हुन्दे राजकाल च लोकें गी पूरी चाल्ली कन्नै धार्मिक सुतैंतरता ही। उ'नें कश्मीरा च नमियां मस्जदां बनोआइयां ते मंदरे दी मरम्मत करोआई। इन्ना गै नेई उ'नें नमें स्कूल, पाठशालां ते मकतब बी खलोहाए। उन्दे शासन काल च बड़े-बड़े सरकारी औहदे काबलियत दी बिनाह पर दित्ते जंदे हे। तिलक आचार्य, दरिया खान ते श्री भट जनेह योग्य व्यक्ति उन्दे मंत्रियें चा हे।

कश्मीरा च उसलै कोई ऐसियां थाहरां हियां जित्थै राही-बाही दा कम्म सिर्फ बरखा दे आसरै हा; बडशाह होरें नेह थाहरें पर संचाई आस्तै नमियां नैहरा खदोआइयां। भील वुल्लर दे पच्छमी कंडै रक्कड़ पेदी जिमीं गी सिजने आस्तै इक नैहर खदोआई। इस नैहरा गी “जैनागीर नैहर” आखदे न। बडशाह होरें इसदे इलावा जेहलम दरेआ उप्पर पैहली बारी लकड़ी दा पुल बनोआया जिसदा नांड जैनाकदल रक्खेआ गेआ। एह पुल अज्ज बी मौजूद ऐ।

कश्मीरा दी उद्योगी तरक्की आस्तै बडशाह होरें दुए मुल्खें थमां कारीगिर मंगोआए। इ'नें कारीगिरें मुकामी लोकें गी कागज़, शाल-दशाले, कलीन, पेपरमाशी आदि दा समान त्यार करने दी सखलाई दित्ती। अज्ज बी कश्मीरी कलीन दुनियां भर च बड़ा प्रसिद्ध ऐ।

बडशाह हुन्दे राजकाल च रियासता च बपारी खेतर बड़ा बधेआ-फलेआ। बजारै च खाने-पीने दी चीजें-बस्तें दी कोई कमीं नेई ही। निरख-भाड तैह हे। मता मुल्ल बसूलने ते घट्ट तोलने आहलें गी सजाड दित्ती जंदी ही।

ਬਡਸ਼ਾਹ ਆਪੂਂ ਬੀ ਪਢੇ-ਲਿਖੇ ਦੇ ਆਲਿਮ ਹੈ। ਓਹ ਸੰਸਕ੍ਰਤ, ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦੇ ਵਿਦਕਾਨ ਹੇਤੁ ਵਿਦਕਾਨੋਂ ਦਾ ਆਦਰ-ਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਰਬੀ-ਫਾਰਸੀ ਦਿਯੇਂ ਕਤਾਬੋਂ ਦੇ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਚ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਦਿਯੇਂ ਕਤਾਬੋਂ ਦੇ ਅਰਬੀ-ਫਾਰਸੀ ਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰੋਅਏ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਹਿਨਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕ-ਦੁਏ ਦੇ ਭਾਵੋਂ-ਵਿਚਾਰੋਂ ਗੀ ਸ਼ੈਲ ਚਾਲਲੀ ਸਮਝਨ ਲਗੇ ਤੇ ਇਧਾਂ ਰਿਆਸਤਾ ਚ ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਗੀ ਬਡਾ ਬਲ ਮਿਲੇਅਾ।

ਇਸ ਗਲਲਾ ਬਾਰੈ ਕੋਈ ਦੋ-ਰਾਤ ਨੇਈ ਜੇ ਜੈਨ-ਤਲ-ਆਬਦੀਨ ਸਚਵੋਂ ਗੈ 'ਬਡਸ਼ਾਹ' ਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨੇ ਨੇਕ ਕਮਮੋਂ ਕਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੋਂ ਚ ਆਦਰ-ਮਾਨ ਤੇ ਪਾਰ ਆਹਲਾ ਥਾਹਰ ਬਨਾਯਾ ਤੇ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂਗੀ ਤੱਤੀ ਪਾਰ ਤੇ ਆਦਰ-ਮਾਨ ਕਨੈ ਚੇਤਾ ਕਰਦੇ ਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ:-

ਕ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੁਨਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਕੇਹ ਹਾ?

.....

ਖ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਲੋਕ 'ਬਡਸ਼ਾਹ' ਕੀ ਆਖਦੇ ਹੋ?

.....

ਗ) ਬਡਸ਼ਾਹ ਹੋਰੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਆਸਟੈ ਕੇਹ-ਕੇਹ ਕਮਮ ਕੀਤੇ?

.....

ਘ) ਬਡਸ਼ਾਹ ਹੁਨਦੇ ਰਾਜਕਾਲ ਚ ਬਡਡੇ-ਬਡਡੇ ਸਰਕਾਰੀ ਔਹਦੋਂ ਪਰ ਨੌਕਰਿਆਂ ਕਿਧਾਂ ਦਿੱਤਿਆਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹਿਆਂ?

.....

ਡ.) ਬਡਸ਼ਾਹ ਹੋਰੋਂ ਰਿਆਸਤਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਚ ਆਪਸੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਬਧਾਨੇ ਆਸਟੈ ਕੇਹ ਕਮਮ ਕੀਤਾ?

.....

ਉਦੇਸ਼ਯ:- ਪਾਠ ਦਾ ਚੇਤਾ ਦਰਹਾਨਾ।

2. हेठ दिते दे शब्दें दे सहेई प्रयोग कन्नै खाल्ली थाहर भरोः-

न्यांड-पसंद, ब्हादर, हिरख, परजा, जैनागीर, राजकाल

क) ओह बडे....., नेक ते .....हे।

ख) बादशाह अपनी .....कन्नै बडा प्यार करदे हे।

ग) परजा बी उ'नेंगी .....कन्नै 'बडशाह' आखदी ही।

घ) इस नैहरा गी .....नैहर आखदे न।

ड.) बडशाह हुन्दे .....च बपारी खेतर बडा बधेआ-फलेआ।

उद्देश्यः- सहेई शब्दें कन्नै वाक्य-पूर्ति।

3. हेठ दिते दे शब्दें दे प्रयोग कन्नै वाक्य बनाओ :-

मोकली सोच .....

परजा .....

काबलियत .....

बपारी .....

खेतर .....

निरख-भाऊ .....

बसूलना .....

आदर-मान .....

उद्देश्यः- वाक्य-रचना दा अभ्यास।

4. पढो, समझो ते लिखो :-

क) न्यांड-पसंद मोकली सोच आहला

.....

ख) करोआना खलोहाना

.....

ग) बनोआना

मंगोआना

उद्देश्यः- विशेषण ते क्रिया शब्दे दी जानकारी देना।

5. 'बडशाह' हुन्दे बारे च कोई दस वाक्य लिखो।

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

उद्देश्यः- रचनात्मकता दा विकास।

6. श्रुतलेख :-

मकतब

जैनागीर

जैनाकदल

सिजना

वुल्लर

संस्कृत

काबलियत

रक्कड़

राही-बाही

उद्देश्यः- सुनियै स्वेई लिखने दा अभ्यास।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च करोआना, बनोआना, मंगोआना, खलोहाना आदि शब्द प्रेरणार्थक क्रियाएं दे रूपा च बरतोए दे न। अध्यापकें गी लोड़चदा ऐ जे ओह् विद्यार्थियें गी सधारण क्रिया-प्रयोग ते प्रेरणार्थक क्रिया-प्रयोग बारै होर उदाहरण देइयै उन्दी जानकारी च बादधा करन।

पाठ-17

महाराजा गुलाब सिंह

सपूत	मजूदा	ब्हादर	दूरदर्शी	जबरन
कुलपरोहत	दलेरी	नियुक्त	वफादारी	मजूरी
अमन-अमान	दीवानी	तिजारती	टकसाल	बगारां

ਡੁਗਗਰ ਦੇਸਾ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਪੂਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਹ ਮਜੂਦਾ ਰਿਆਸਤ ਜਮ੍ਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਬਾਨੀ ਹੈ। ਓਹ ਇਕ ਬਾਦਰ, ਦੂਰਦਰਿਆਂ ਤੇ ਧੋਗ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਦਾ ਜਨਮ ਸਨ् 1792 ਈ. ਚ ਮਿਆਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੰਹ ਹੁਨਦੇ ਘਰ ਹੋਆ। ਉਨ੍ਦਾ ਬਚਪਨ ਅਪਨੇ ਦਾਦਾ ਜੋਗਾਵਰਸਿੰਹ ਹੁਨਦੇ ਕੋਲ ਬੀਤੇਆ। ਇਥੈ ਤਾਂਨੋਂ ਕੁਲਪਰੋਹਤਾ ਕਥਾ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਪਢਨਾ-ਲਿਖਨਾ ਸਿਕਖੇਆ ਤੇ ਦਸ਼ਾਂ ਬਾਂਦੀ ਦੀ ਬਰੇਸੂ ਚ ਗੈ ਘੋੜਸੁਆਰੀ ਤੇ ਤੀਰ-ਕਮਾਨ ਚਲਾਨੇ ਚ ਮਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਦੀ ਬਾਦਰੀ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਦੇ ਚੱਚੇ ਸੁਨਿਯੈ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਤਾਂਨੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰੈ ਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੀ ਲੇਆ। ਅਪਨੀ ਵਫਾਦਾਰੀ ਤੇ ਧੋਗਤਾ ਕਾਰਣ ਤਾਂਨੋਂ ਤੌਲੇ ਗੈ ਤਥੈ ਅਪਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਨਾਈ ਲੇਆ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਹ ਦੀ ਹਰ ਫੌਜੀ ਮਹੀਮਾ ਚ ਹਿਸਸਾ ਲੈਤਾ ਤੇ ਅਪਨੀ ਬਾਦਰੀ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤਾ।

ਤਾਂਨੋਂ ਅਟਕ ਦੀ ਲਡਾਈ ਚ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਿਯੈ ਅਫਗਾਨੋਂ ਗੀ ਰਹਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਹ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਹ ਹੁਨਿਦਿਯੋਂ ਸੇਵਾਏਂ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਸਨ् 1822 ਈ. ਚ ਤਾਂਨੋਂ ਜਮ੍ਮੂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਨਾਯਾ। ਰਾਜਤਿਲਕ ਦੀ ਰਸਮ ਅਖਨੂਰ ਥਾਹਰਾ ਪਰ ਦਰੇਅ ਚਨਹਾਂਡ ਦੇ ਕਾਂਡੇ ਜੀਆਪੋਤਾ ਰੁਕਖੈ ਦੇ ਹੇਠ ਸਮਧਨ ਹੋਈ।

ਜਮ੍ਮੂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਨਨੇ ਪੈਰੈਨਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਹੋਰੋਂ ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਿਯੇਂ ਲੌਹਕੀ-ਲੌਹਕੀ ਰਿਧਾਸਤਾਂ ਗੀ ਜਮ੍ਮੂ ਰਿਧਾਸਤਾ ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੀ ਲੈਤਾ ਤੇ ਲਦਾਖ ਤੇ ਅੱਥਰੂ ਗੀ ਬੀ ਜਮ੍ਮੂ ਰਿਧਾਸਤਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਨਾਈ ਲੈਤਾ। ਤਾਂਨੋਂ ਰਿਧਾਸਤਾ ਚ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਕਾਧਮ ਕੀਤਾ, ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਢਾਂਚੇ ਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤਿਜਾਰਤੀ ਖੇਤਰਾ ਗੀ ਬੀ ਬਢ਼ਾਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਨ् 1846 ਈ. ਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਤੇ ਅੰਗੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਬਕਾਰ ਇਕ ਸੁਹਾਇਦਾ ਹੋਆ ਜਿਸਦੇ ਤੈਹਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਹੁਨਦੇ ਸੁਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਗੇਆ। ਇਧਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਰਿਧਾਸਤ ਜਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਨੇ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਹੁਨਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਚ ਰਿਧਾਸਤਾ ਚ ਹਰ ਕੁਸੈ ਗੀ ਧਾਰਮਕ ਸੁਤੈਨਤਰਤਾ ਹੀ। ਏਹ ਜਮ੍ਮੂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਚ ਆਮ ਦਰਬਾਰ ਲਾਂਦੇ ਹੋ ਜਿਥੈ ਲੋਕ ਅਪਨਿਆਂ ਸਮਸਥਾਂ ਰਖਦੇ ਹੋ। ਤਾਂਨੋਂ ਰਿਧਾਸਤੀ ਕਮਾ-ਕਾਜੈ ਗੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਮੈਹਕਮੇ ਕਾਧਮ ਕੀਤੇ। ਸ਼ਹਾਬ-ਕਤਾਬ ਰਕਖਨੇ ਲੇਈ ਮੈਹਕਮਾ ਦੀਵਾਨੀ ਕਾਧਮ ਕੀਤਾ। ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਬਨਾਈ ਰਕਖਨੇ ਲੇਈ ਕੋਤਵਾਲ ਤੇ ਥਾਨੇਦਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਤੇ ਰਖੇਡ-ਪੈਸੇ ਦੀ ਸਾਮ੍ਭ-ਸਮਾਲ ਲੇਈ ਖ਼ਜਾਨੇ ਦਾ ਮੈਹਕਮਾ ਕਾਧਮ ਕੀਤਾ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੋਰੋਂ ਰਿਧਾਸਤਾ ਚ ਅਪਨੀ ਟਕਸਾਲ ਕਾਧਮ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਪਨਾ ਸਿਕਕਾ ਜਿਸੀ, ‘ਚਿਲਕੀ ਰਖੇਆ’ ਆਖੇਆ ਜਂਦਾ ਹਾ, ਬਨਾਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੇ ਸ਼ਾਸਨ ਕਾਲ ਚ ਤਦ੍ਦੋਗੀ ਧੰਧੇ ਗੀ ਬੀ ਬਢ਼ਾਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਾਲ ਬੁਨੇ ਦੇ ਧੰਧੇ ਗੀ ਆਧੁਨਿਕ ਬਨਾਧਾ ਤੇ ਕਾਰੀਗਿਰਿਆਂ ਦਾ ਉਤਸਾਹ ਬਧਾਨੇ ਆਸਤੈ ਗੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਟੈਕਸ ਮਾਫ ਕੀਤੇ। ਜੇਹੜੇ ਕਾਰੀਗਿਰ ਰਿਧਾਸਤਾ ਥਮਾਂ ਬਾਹਰ ਟੁਹੀ ਗੇਦੇ ਹੋ, ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਵਾਪਸ ਬਲਾਧਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੁਨਦੇ ਸਮੇਂ ਚ ਫੌਜੀ ਸੁਧਾਰੋਂ ਬਕਖੀ ਬੀ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗੇਆ ਤੇ ਧਰਾਨੇ ਕਿਲੋਂ ਦੀ ਮਰਮਮਤ ਕਰੋਆਈ ਗੇਈ। ਤਾਂਨੋਂ ਸਮਾਜੀ ਸੁਧਾਰੋਂ ਬਕਖੀ ਬੀ ਖਾਸਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਬਗਾਂ ਲੈਨੇ ਤੇ ਜਬਰਨ ਮਜਦੂਰੀ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਗੀ ਖਤਮ ਕੀਤਾ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਸਤੀ ਹੋਨੇ ਤੇ ਕੁਡਿਆਂ ਦੱਬਨੇ ਦੀ ਪਿਰਤ ਬੀ ਖਤਮ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਅਪਨੇ ਗੁਣੋਂ ਕਾਰਣ ਇਕ ਆਮ ਕਿਰਦਾਰ ਚਾ ਤੁਭਾਰਿਧੈ ਭਾਰਤਵਰ਷ ਦਿਧੇਂ ਬਡ਼ਿਡ਼ਿਆਂ ਰਿਧਾਸਤਾਂ ਚਾ ਇਕ ਰਿਧਾਸਤ ਜਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਨੇ।

ਸਨ् 1857 ਈ. ਚ ਇਕ ਲਮ੍ਮੀ ਬਮਾਰੀ ਪੈਰੈਨਤ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਚ ਤੱਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ।

ਤੱਦੇ ਚੇਤੇ ਚ ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਇਕ ਹਸਪਤਾਲ, ਜੇਹਦਾ ਨਾਂਡ ਏਸ.ਏਮ.ਜੀ.ਏਸ. (ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਮੈਮੋਰਿਯਲ) ਹਸਪਤਾਲ ਐ, ਬਨੋਆਧਾ ਗੇਆ; ਜੇਹਡਾ ਅਜ਼ ਬੀ ਅਪਨੀ ਚਾਲਲੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਸਪਤਾਲ ਐ।

ਅਧਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖੋ:-

ਕ) ਰਿਧਾਸਤ ਜਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਬਾਨੀ ਕੁਝ ਹੋ?

.....

ਖ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਹੋਰੋਂ ਕੇਹੜਿਆਂ ਲੌਹਕਿਆਂ ਰਿਧਾਸਤਾਂ ਗੀ ਜਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਨੈ ਰਲਾਧਾ?

.....

ग) महाराजा गुलाब सिंह होरें रियासता च केहड़े नमें मैहकमें कायम कीते?

.....

घ) महाराजा गुलाब सिंह होरें उद्योग धंधे गी बढ़ावा देने आस्तै केह-केह कीता?

.....

ड.) महाराजा गुलाब सिंह होरें समाज सुधार आस्तै केह-केह कीता?

.....

उद्देश्य:- पाठ दा चेता दरहाना।

2. स्हेर्इ शब्दें दे प्रयोग कनै वाक्य पूरे करो:-

बानी, अमन-अमान, फौजी-म्हीम, पिरत, सुर्गवास

क) महाराजा गुलाब सिंह होरें महाराजा रणजीत सिंह दी हर.....च हिस्सा लैता।

ख) महाराजा गुलाब सिंह होरें रियासत च.....कायम कीता।

ग) महाराजा गुलाब सिंह रियासत जम्मू-कश्मीर दे .....हे।

घ) लम्मी बमारी बाद महाराजा गुलाब सिंह हुन्दा.....होई गेआ।

ड.) महाराजा गुलाब सिंह होरें कुड़ियां दब्बने दी .....खत्म कीती।

उद्देश्य:- स्हेर्इ शब्दें कनै वाक्य-पूर्ति।

3. पढ़ो, समझो ते लिखो :-

सपूत	-	चंगा पुत्तर	दूरदर्शी	-	दूरै दी सोचने आहला

बानी	-	मुँढ पाने आहला	टकसाल	-	जिथै रपेड-पैसे बनदे न

बगार	-	बिजन तन्खाही कम्म	मुहायदा	-	कुसै झगड़े गी नपटाने आस्तै कीता गेदा समझौता

.....	.....	.....	.....	.....

उद्देश्य:- मते शब्दें लेई इक शब्द बरतने दा अभ्यास।

4. ਖਾਲ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਚਾਰਟ ਦੀ ਮਦਦ ਕਨੈ ਸ਼ਹੇਈ ਵਾਕਿਆਂ ਬਣਾਓ:-

ਜਿਧੀਂ :- ਏਹ ਜਮ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਚ ਆਮ ਦਰਬਾਰ ਲਾਂਦੇ ਹੋ।

ਕ)	ਤੇਂ ਤੌਲੇ ਗੈ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਚ	ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ।
ਖ)	ਇਧੀਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘਮੈਹਕਮਾ ਦੀਵਾਨੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ।	
ਗ)	ਸ਼ਹਾਬ-ਕਤਾਬ ਰਕਖਨੇ ਲੋਈ	ਰਿਯਾਸਤ ਜਮ੍ਹਾਂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਨੇ।
ਘ)	ਸਨ् 1857 ਈ. ਚ ਇਕ ਲਾਗ਼ੀ ਬਮਾਰੀ ਕਾਰਣ	ਅਪਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਨਾਈ ਲੇਆ।
ਡ.)	ਤੇਂ ਅਟਕ ਦੀ ਲਡਾਈ ਚ	ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਚ ਤੱਦਾ ਕਾਲ ਹੋਈ ਗੇਆ।

ਤਵੇਖਿਆਂ :- ਇਨ੍ਹੋਂ ਵਿੱਚ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁਦੂਰ ਰੂਪ ਲਿਖੋ:-

5. ਇਨ੍ਹੋਂ ਵਿੱਚ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁਦੂਰ ਰੂਪ ਲਿਖੋ:-

ਬਹਾਦਰ .....
ਪਰਭਾਵ .....
ਵਿਵਸਥਿਤ .....
ਸ਼ਹਾਬ-ਕਤਾਬ .....
ਮਰਮਤ .....
ਕੀਰਦਾਰ .....
ਹਸਪਤਾਲ .....
ਪੈਨਿਨਤ .....
.....

ਤਵੇਖਿਆਂ :- ਸ਼ੁਦਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋਡੁ ਕਰਨੇ ਦਾ ਅਭਿਆਸ।

6. श्रुतलेख :-

दूरदर्शी	सिक्खेआ	नियुक्त	म्हीम	म्हत्तवपूर्ण
मुहायदा	स्हाब-कताब	मैहूकमा	मरम्मत	

उद्देश्य:- सुनियै शुद्ध लिखने दा अभ्यास।

7. अपने अध्यापक कशा अपने देस दे ब्लादर योधाएं बारै जानकारी हासल करो।

उद्देश्य:- जानकारी च बाद्धा करना।

अध्यापकें आस्तै निर्देश

इस पाठ च म्हीम, म्हत्तवपूर्ण, स्हाब-कताब आदि शब्दें च नींदे-चढ़दे सुर आस्तै 'ह' दे बाद दीर्घ स्वर दा प्रयोग होए दा ऐ इस नियम दी रोशनी च अध्यापक विद्यार्थियें गी इ'यै जनेह होर शब्द बोलिलयै लिखने दा अभ्यास करान।